

γαινα. Θὰ εἰδειχᾶ τοῦ κ. Καραπάνου, ἦσυχια κουβεντιάζοντας—καὶ καπνίζοντας, γιατί ἀχώριστος ὁ καπνὸς ἀπὸ τὴν καλὴ τὴν κουβέντα—θὰ τοῦ εἰδειχᾶ πῶς τὸ ζήτημα δὲν τὸ καταλάβει. Καὶ νὰ τῶν γιὰ βέβαιον πῶς ἂν τοῦ τὸ ξηγήσω—μ' ἕνα τσιγάρο—θὰ τὸ καταλάβῃ, δὲ γίνεται. Ἀπὸ τὸ καταλάβῃ, ἄς ἀλλάξῃ τὰ Καταστατικὰ τοῦ Συλλόγου. Ἄς μᾶς χτυπήσῃ κιάλας. Ἄς μιλήσῃ γιὰ ξενισμούς, ἰδιωματικά καὶ κατασκευάσματα. Σὰ θέλει, τότες ἄς κεραυνοβολήσῃ. Ὁ κεραβνὸς του θάχῃ σημασία· τώρα δὲν ἔχει.

Καὶ σὰ λέω πῶς ὁ κ. Καραπάνος θὰ καταλάβῃ, μπορεῖ ἐννοεῖται καὶ νὰ γελιοῦμαι. Σ' ἕνα δὲ γελιοῦμαι, πῶς θὰ καταλάβουνε ἄλλοι, ὅπως ἀρχίζουσι καὶ καταλαβαίνουνε τόσοι. Ἄμὲ, πῶς θέλετε νὰ μὴν καταλάβουνε; Ἡ Ἐβρώπη τοὺς τὸ φωνάζει· τοὺς τὸ φωνάζει ὁ κόσμος. Εἶναι ὅσα λέμε καὶ κοντὰ στὸ νοῦ. Τοὺς τὰ φωνάζει λοιπὸν κ' ἡ ὀρθὴ κρίσις. Ἐπειτα, τί νὰ σὰς πῶ; Ἡ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πῶς ἔπαψε νὰ ἐνεργᾷ τὸ πνεῦμα τὸ ἑλληνικόν, πῶς χάθηκε κάθε λογικὴ καὶ μαζί της πῶς χάθηκε ἡ Ἑλλάδα, ἢ πρέπει νάχουμε ἀσάλευτη μέσα μας τὴν πεποίθησιν πῶς τὸ ἔθνος θὰ ζήσῃ. Ἄμα ζήσῃ θὰ καταλάβῃ. Θὰ καταλάβῃ καὶ θὰ κρίνῃ ὅσους τὸ μπουδίζανε νὰ καταλάβῃ. Ἄν ὁ λαὸς, ἔγραψε τότες γιὰ τὰ Βαγγέλια ὁ κ. Thumb, ἂν ὁ λαὸς τὸ ὑποφιαζότανε γιατί καὶ μὲ τί σκοπὸν τὸν ἀπατούσανε οἱ δασκάλοι, ἂν τῶσπε πῶς δὲν τὸν ἀφίνουσι νάποχτήσῃ μῆτε μάθησιν μῆτε γλώσσα μῆτε πολιτισμό, ἐναντίον τοὺς θὰ θύμωνε. Κι ἀπὸ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ γίνῃ. Λοιπὸν τί ἔρχονται σήμερις ἕνας ἕνας νὰ προσκυνήσουνε τὴν ψεφτιά; Εἶναι πράγματα ποὺ κατάντησε πιά ντροπὴ καὶ νὰ λέγονται καὶ νὰ κούγονται. Γιατί τὰ λένε; Γιατί τὰ κούνε; Περιεργό, πολὺ περιεργό ποὺ τυχαίνει κιάλας νὰ μὴ βλέπῃ κανεὶς—τὸ φῶς. Βγήκε τώρα τελεφαῖα στὴν Ἀθῆνα ἕνας τύπος ποὺ ξιθαράει μποροῦμε νὰ τὸν ὀνομάσουμε κακοήθικο. Ἀπὸς ὁ κακοήθικος τύπος πρῶτ' βράδου φωνάζει γιὰ προδοσίαν. Ἀπὸς ὁ τύπος στὰ 1902 σήκωσε πανάστασιν κ' ἔχυσε αἷμα. Ὁραῖα μαθήματα δίνει στὸ λαόν. Δοξάζει τὴν Ἑλλάδα στὰ μάτια τῆς Ἐβρώπης. Πῶς ὅμως δὲν τὸ νοιώθουνε οἱ τίμοι ἄνθρωποι πῶς κάνουνε ἀπαράλλαχτα ὅτι κανεὶ κ' ὁ τύπος ἀφτός; Δὲ μιλοῦνε, θὰ μὸς πῆς, δὲ φέρνουνται τόσο πρόστυχα. Μὰ στὴν οὐσία εἶναι τὸ ἴδιο. Κρίνουνε, ὅπως εἶπαμε, χωρὶς νὰ ξέρουνε ἢ ξέρουνε καὶ κρίνουνε ἀπὸ πάθος. Κι ἄμα κρίνει κανεὶς ἀπὸ πάθος ἢ χωρὶς νὰ ξέρῃ, τάποτελέσματα πάντα

ὀλέθρια. Νὰ, ἴσια ἴσια τέτοιος τύπος πάει καὶ πλέκει στεφάνια τοῦ κ. Καραπάνου. Μὲ τὸ κόμμα τους λοιπὸν κ' ἀφτός.

Δηλαδή, κακὸς ἂν εἴμαστε, θὰ χαίρομε ποὺ οἱ ἀντίπαλοί μας ἔχουνε τοὺς φίλους ποὺ ἔχουμε, καταντῶνε στὰ ἰπιχειρήματα ποὺ βλέπουμε. Μὰ κακὸς δὲν εἶμαι. Δὲ μισῶ τὸν κ. Καραπάνον· δὲ μισῶ τὸν κ. Στάη· δὲ μισῶ τὸν κ. Βικέλα. Πῆτε πῶς μισοῦνε τὸν ἑαυτὸν τους, ἀπὸ μῆτε προσπαθοῦνε νὰ δοῦνε τὸ καλόν, ἀπὸ ἢ ἀπὸ πείσμα ἢ ἀπὸ πρόληψιν δὲν τὸ θέλουνε. Δὲν πειράζει. Ὁ φανατισμὸς τους κατόπι θὰ μᾶς βοηθήσῃ. Μᾶς συμφέρει ὁ Σύλλογος τοῦ κ. Βικέλα, τᾶρθρο τοῦ κ. Καραπάνου μᾶς συμφέρει. Ἀπὸ τὸ Σύλλογο κ' ἀπὸ τᾶρθρο θὰ βγῆ πῶς ὕστερα ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ποὺ θὰ στήσῃ τὸ Νὰὸ τῆς Ἀληθείας μέσα στὰ χαλάσματα τῆς Δωδώνης.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΟΝΕΙΡΟΠΑΛΑΙΜΑ

Βρέθηκα λησμονημένος σ' ἕναν τόπο ἀλλόκοτο. Ποτὲ ἄλλη φορὰ δὲν εἶχα τὸν γνωρίσῃ. Δὲ θυμῶμαι μῆτε ἂν στὰ ὄνειρά μου τὸν ἀπάντησα.

Δὲ φαίνονταν νάσαι τόπος ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον. Κι ὅμως δὲν εἶχε τίποτα ξεχωριστό ποὺ νὰ ξαφνίξῃ. Ἐνας κάμπος βαθουλὸς καὶ χωρὶς σύνορα τριγύρω. Καθὼς ἀνηφόριζε ἀπαλά, δὲν ξέρω κ' ἐγὼ πῶς χάνονταν ἀπὸ τὰ μάτια μου. Σιγὰ βυθίζονταν σ' ἕναν ἀγέρα θολωμένον, ἔλεγα, ἀπ' τὴ σκόνῃ τὴν ἴδια αὐτοῦ τοῦ κάμπου. Κι ὅμως φύσημ' ἀνέμου δὲν ἀκούγονταν. Βαρεῖα καὶ πνιχτικὴ γαλήνη τριγύρω μου κρατοῦσε, ἀχάλαστη. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος ἀχνὸς κανένας συννεφίς ἢ ἀντάρας δὲ σκότιζε τὸν οὐρανόν. Ἦταν ἀνεξήγητο.

Πῶς βρέθηκα σ' αὐτὸν τὸν τόπον; Ἀνήσυχος, συλλογιζόμενος καὶ δὲν ἤξερα ποὺ εἶμαι. Γύριζα τὰ μάτια ἀπάνου. Ἐνας μουχρωμένος οὐρανός, χωρὶς ἥλιο, χωρὶς φῶς ἡμερινόν. Χωρὶς ἀστέρια καὶ φεγγάρι. Μέρα ἢ νύχτα ἦταν; Μῆτε μέρα, μῆτε νύχτα. Ἦταν κάτι ἄλλο ποὺ κ' ἐγὼ δὲν ἤξερα. Ὁ οὐρανός αὐτός κατέβαινε, βαρὺς κ' ἄχαρος, σὰ θόλος μολυβόχρωμος ἐκκλησιάζς. Κατέβαινε καὶ γίνονταν ἕνα μὲ τὰ σύνορα τοῦ κάμπου. Κ' ἐγὼ ἤμουν ἐκεῖ φυλακωμένος! Ὁ φόβος μου μεγάλωνε. Ποιὸς

δρόμος μ' ἔφερε ἐκεῖ πέρα; Πῶς θὰ γυρίσω πίσω;

Χωρὶς σκοπὸν, χωρὶς κανέναν πόθον καθαρὸν ποὺ νὰ μὲ σπρώχνῃ, ἀρχίσα νὰ περπατῶ. Ὁ ἀνήφορος δὲ φαίνονταν μακριὰ ἀπὸ 'κεῖ. Ἐλπίζα νὰ τὸν φτάσω γλήγορα. Κ' ὕστερα εὐκόλα νὰ τὸν περάσω. Ὡς ποῦ θὰ βαστοῦσε; Δὲ θάχε ἄκρη; Κι ὅμως, τί παράξενο! Δὲ συλλογίστηκα τί μποροῦσε νάσαι πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄκρη. Δὲν ἤξερα ἂν ὑπάρχει κ' ἄλλος τόπος. Κάθε γνώση, κάθε ἀνάμνησις τοῦ κόσμου εἶχε χαθῆ ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου. Ὅμως ἔπρεπε νὰ θρῶ μὴν ἄκρη. Αὐτὸ μοναχά. Τῶνοιθα ἔχι σὰ σκέψῃ, παρὰ σὰ μὴ βουθῆν ὀρμη. Περπάτησα μερόνυχτα, νὰ πῶ ἔτσι. Τέλος δὲν ἦρα! Τὸν ἀνήφορον δὲν τὸν ἔφτασα καὶ δὲν τὸν πέρασα. Πάντα στὴ μέση τοῦ κάμπου! Στὸ κέντρο τοῦ ἀλωνιοῦ. Καὶ γύριζα κ' ἄλωνίζα.

Κι ὅμως ὕστερ' ἀπὸ τόσο δρόμον, δὲν ἐνοιωθα τὸ σῶμα κουρασμένο. Ἡ ψυχὴ μου μοναχά ἦταν πεσμένη σὲ μὴ κούραση, ποὺ δὲν κουραζόταν πειά. Κ' ἔτσι μποροῦσα νὰ περπατῶ. Καὶ περπατοῦσα. Μερόνυχτα εἶπα; Αἰῶνες ἴσως! Πάντα στὴ μέση! Γύρω μου ἕνας κύκλος ὀλοστρόγγυλος. Ἀπάνου ὁ κούφιος οὐρανός, ὁμοιος στὸ χρῶμα μὲ τὸν κάμπο κάτω τὸ βαθουλό.

Μονοτονία πένθιμη. Ἄγρια μοναξιά. Ἡ ἄσωση τοῦ τίποτα ἐρημιά. Ἡ κίνηση κ' ἡ ἀναπνοὴ κάθε ζωῆς θὰ τρώμαζε μπροστὰ σὲ τέτοια νέκρα. Ἐβλεπα δλόγυρά μου καὶ ζητοῦσα. Ἀνθρώπου ἀχάρι ζωντανὸ δὲν ἀπαντοῦσα πουθενά. Μισόσβυστα σημάδια ἀμέτρητα σκόρπια φαίνονταν στὸ χῶμα. Ἦταν ἀπ' ἀνθρώπων βήματα, ἦταν ἀπὸ θεία; Δὲ φαίνονταν καθαρά. Ὁ καιρὸς ποὺ διάβαινε ἀπὸ πάνου τὰ ἰσοπέδωνε καὶ τᾶσβυνε. Δρόμοι εἶτε μονοπάτια χίλια χάραζαν στὸ χῶμα. Τ' ἀκολουθοῦσα, τᾶχανα. Ἐσκυβα, ζητοῦσα νὰ τὰ ξαναβρῶ. Δὲ μποροῦσα!

Στ' ἀμμόχωμα κάτω τὸ στεγνὸ δὲ φαίνονταν ἀπομεινάρια χλωρασίας παραμικρό. Χαμόδεντρο ἢ χαμάκλαδο δὲν ζανοίγονταν πουθενά, ὅσο ἔφτανε ἡ ματιὰ μου. Καὶ τὰ φύλλα ἀκόμα τὰ ξερά ποὺ θάχαν πέση εἶχαν τριφτῆ, εἶχαν σβύση. Χρόνια καὶ χρόνια θὰ πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ θὰ εἶδε χλόης ἀνθισμα στὴν ὄψη τῆς ἢ στείρα γῆ, ποὺ θάχε ἀνοίξῃ σίδηρο ἀλετριῦ τὰ στήθια τῆς. Καὶ ποιὸς ξέρει πόσα χέρια, πόσα στόματα τῆ δουλέψαν, τὴν καταπόνεσαν, ὡς ποὺ ἀρνήθηκε τοὺς κόπους τῶν ἀθλιῶν χερομάχων; Καὶ τριφτῆκε κ' ἔγινε ἄχνη, σὰ νὰ τὴν ἄλεσε μύλος ἀφαντος, ὁ μύλος τοῦ καιροῦ; Καὶ

Κ ΘΕΟΤΟΚΗ

ΑΠΕΛΛΗΣ

Α'

Τὸνομα τοῦ Ἀπελλῆ ἦταν ἑκουσμένο σ' ἐκείνα τὰ χρόνια παντοῦ στὴν Ἑλλάδα, καὶ στοὺς ἐπισημότερους καὶ σεβαστότερους ναοὺς ἦταν κρεμασμένες οἱ θαυμαστὲς ζωγραφιές του, ἕνα δωδεκάθεο στὴν Ὀλυμπία, ἕνας μανιωμένος Αἰάντας στὴν Αἴγινα, ὁ Τηλέμαχος μὲ τὴν Ἀθῆνα σιμά του στὰ προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης στὴν Ἀθῆνα, στὴν ἴδια χώρα ὁ Θεσείας μὲ τὸ Μινόταυρον καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἡ Βροντή, ἡ Ἀστραπὴ, ἡ Κεραυνοβολία ποὺ δὲν ἦταν ἔργα λιγώτερο ἀξιόλογα ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα ἱστορικὰ εἰκονισματά του.

Κ' ἐκατοικοῦσε τότες τὰ παραόρια τῆς Ἐφεσος, ὅπου οἱ δυάστες τῆς πολιτείας ἔχτιζαν κ' ἐστόλιζαν μὲ ἀριστουργήματα κάθε τέχνης τὸ μεγαλό-

πρεπο ναὸ τῆς Ἀρτέμιδας, ποὺ εικοσιέναν χρόνον ὀπίσω ὁ Ἡρόστρατος, ζηλεύοντας ἀτιμὴ δόξα, τὸν εἶχε κάψῃ, ἐνῶ τὴν ἴδια νύχτα ἐγεννιότουεν ἕνας ἥρωας, ὁ γιὸς τοῦ Φίλιππου τῆς Μακεδονίας, ὁ Ἀλέξανδρος.

Γιὰ τοῦτο στὴν ὀμορφὴ καὶ κάμπλουσῃ χώρα, τὸ μαργαριτάρει τῆς Ἰωνίας, εἶχαν συναχτεῖ ὅλοι τῆς Ἑλλάδας οἱ μεγάλοι τεχνίτες· ὁ Πραξιτέλης ἐσκάλιζε τὸ βωμό, ὁ Κτησιφῶνας ἀποτελεῖωνε τὰ ἔργα τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Χερσικράτη, καὶ πλῆθος ἀρχιτέκτονες καὶ γλύφτες καὶ ζωγράφοι ἐρχόνταν νὰ δουλέψουν σ' ἐκεῖνο τοῦ κόσμου τὸ θιάμασμα, διψῶντας τὴν Ἀθανασία καὶ ξέροντας πῶς τὸ χρυσάφι ἦταν ἄφθονο στὰ πλοῦσιζα ταμεῖα τῶν ἀπόγονων τοῦ Κόδρου, ποὺ βασιλεῖδες ὀνομαζόνταν στὴν Ἐφεσο, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ποὺ ἐξουσίαζαν μαζί τους τὴ Νύφη τοῦ Αἰγαίου, τὴ ρωταρὶὰ τοῦ Κάυστρου ποταμοῦ.

Ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ· καὶ γιατί ἡ ζέστα ἦταν μεγάλη, ὁ Ἀπελλῆς ἐκατοικοῦσε ἕνα ἐπίδροσο μετόχι στὸν κάμπο τοῦ Κάυστρου ὅχι μακριὰ ἀπὸ τὴν χώρα, καὶ ποὺ τοῦ τῶχαν χαρίσει οἱ ἀρχόντες τῆς Ἐφεσος ἀναγνωρίζοντας ἔτσι τὴν ὑψηλὴν του τέχνην καὶ ἀναγκάζοντας τὸν νὰ μένει στὸν τόπον τοῦ περσύτερου μέρος τοῦ χρόνου. Τὸ μετόχι ἦταν

πανώρην, χτισμένο μὲ τὴν μεγαλοπρέπεια δημόσιου χτίριου, μὲ περιβόλια καὶ ἡμερα ρουμάνια τρογύρου, σὲ μέρος γελαστό καὶ πρόσχαρο. Στὴν πρόσοψιν τῆς μπασίλης καὶ πάνουθε ἀπὸ τὲς κολῶνες τῶν προπύλαιων ἦταν γραμμένο μὲ χρυσὰ γράμματα: «Ἐδῶ κατοικεῖ ὁ Ἀπελλῆς ὁ ζωγράφος». Μέσα, ἔπειτα ἀπὸ τὸ θυρῶνα, καὶ δεξιὰ τῆς περιστυλῆς αὐλῆς, ἦταν τὸ μεγάλο ἀργαστήρι, μὴ αἰθουσα ποὺ ἡ σκέπη τῆς ἀκκουμποῦσε σὲ ψηλὲς μαρμαρένιες κολῶνες, χρωματισμένη μ' ἄνοιχτό γαλάζιον χρῶμα καὶ καταστολισμένη μὲ εἰκόνες, μὲ ἀγάλματα, μὲ μονοχρῶματα σκῆδια, μὲ ἀτέλειωτα ἱστορίσματα, ποὺ ἐδούλευε ὁ ζωγράφος, στημένα πάνου σὲ μεγάλα τριπόδια, μὲ ἀνάγλυφα, ὅλα τοῦτα εἶτε δικὰ του ἔργα, εἶτε τῶν τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς του, ποὺ τοῦ τᾶχαν χαρίσει ἀπὸ φίλια, εἶτε καὶ παλαιότερα ἀριστουργήματα ποὺ τᾶχε ἀγοράσει ὁ ἴδιος.

Καὶ μάλιστα ἕνα ἀνάγλυφο χτισμένο μέσα στὸν τοῖχον, ξάγναντα στὴν μπασίαν, σὲ μέρος ποὺ καθένας ἔπρεπε νὰ τὸ προσέξῃ, μακρὺ καὶ μεγάλο, ἔργο τοῦ γλύφτη Λύσιππου, ἐτραβοῦσε τὸ μάτι, προβδῶντας τὴν ὑψηλὴν ἀπόλαψιν, ποὺ μόνον ἡ θεωρία τοῦ σκαλισμένου μάρμαρου μπορεῖ νὰ δώσει, παρασταίνοντας τὴν ἀγνότητα τῆς μορφῆς χωρὶς στολισμὸ ἀπὸ χρῶματα. Ἦταν ἡ ἱστορία τοῦ Προμηθέα. Στὸ δεξιὸ μὲ-

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Η ΖΩΗ ΣΤΟ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ

ΤΟ ΠΑΣΧΑ

(Η άρχή του στο περασμένο φύλλο).

Ἄλλὰ τὴν ὠμορφιά τὴν ἀψογή καὶ τὴ χάρη τὴν ἀνεπιτήδευτη κρύβουν τὰ μεγάλα ὀπωσθήποτε δημώδη τραγούδια μας, ποῦ δὲν εἶναι παρὰ γεμάτα ἀπλότητα καὶ ζωὴ ἐρωτικά δηγήματα, μὲ πλοκὴ τεχνικὴ καμωμένα (1). Ἀδύνατα, ὅταν τ' ἀκούς ἀπὸ τὰ κορίτσια μας νὰ ψάλλονται, νὰ μὴ σὲ καταλάβῃ κάτι σὰ μεθύσι καὶ νὰ μὴν κοιτάξῃς τὸν καταγάλανον οὐρανὸ ζητώντας μὴν ἐλπίδα σου ποῦ χάθηκε. Γιὰ νὰ μὲ πιστέψετε σὺς φέρνω ἐδῶ ἕνα κομμάτι ἀπὸ ἕνα δημοτικὸ τραγούδι μας, χωρὶς μουσικὴν, χωρὶς κορίτσια χορεύοντας νὰ τὸ τραγουδοῦν καὶ χωρὶς τὸ μυστήριον ποῦ τοῦ δίνει τὸ περιβάλλον,—ἕνα ξερὸ κομμάτι τραγουδιοῦ, ἕνα σκελετὸ, νὰ πῶ καλύτερα.

Καὶ παίρνω τὸ στρατι-στρατι,
γαρουφαλιά μου φουντωτή,
στρατι τὸ μονοπάτι.

Βάνανα πῶχει ἡ ἀγάπη!

Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλεν.

— ἡ ἀγαπῶ μ' ἐτρέλλανε —

στὴς ἀγαπῶ τὴν πόρτα,

ποῦ τὴν ἤξερα ἀπὸ πρῶτα.

Βρίσκω τὴν πόρτα σφαλιστὴ

— κλάψετε φίλοι μου πιστοὶ —

καὶ τὰ κλειδιά παρμένα.

Ὅχι ἀλλοίμονο σ' ἐμένα.

Καὶ τοὺς γειτόνους ἀρωτῶ,

Ποῦνεν ἡ νέα π' ἀγαπῶ ;

— Μέτα 'ναὶ καὶ κοιμάται

καὶ ἐμένα συλλογᾶται.

(1) Εἶναι γνωστὸ πῶς καὶ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχαν τέτοια δημοτικὰ τραγούδια καὶ μῦθοι. Πρῶτα-πρῶτα ὁ Στράβωνος ἔχοντας αὐτὰ ὑπ' ὄψην, παρουσιάζει ἑμμετρα πρωτότυπα ἐρωτικὰ δηγήματα στὴν Ἑλληνικὴ φιλολογία. (βλ. Ἑλλ. Γραμματολ. C. O. Müller' μτφ. Δ. Κυπριανοῦ κεφ. 18' σελ. 344).

πῆρε αὐτὸ τὸ χρῶμα τ' ἀμφίβολο, ποῦ καθίζει στὴν ψυχὴ ἢ θωριά του σὰ νεκροσάβανο ;

Ποῦ εἶμαι ; ἄρχισα νὰ σκέφτωμαι καὶ πάλι. Εἶμαι ζωντανὸς ἢ πεθαμένος ; Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶν' ἕνας κόσμος νεκρωμένος ; Εἶναι ὁ τόπος τοῦ θανάτου, ποῦ βρέθηκα πρὶν τὸ καλονοιώσω ; Ἐφερα δλόγυρά μου ἀπελπισμένη ματιά. Κύταξα τὸν οὐρανὸ παρακαλεστικά. Θέλησα νὰ κλάψω. Δάκρυα δὲν κατέβηκαν στὰ μάτια μου. Θέλησα νὰ φωνάξω. Δὲν ἄκουσα καὶ τὴ φωνή μου. Φόβος φριχτὸς μὲ πῆρε. Ἐσκυψα σὰ νῆελα νὰ ζητήσω βοήθεια ἀπὸ τὸ χῶμα. Γονατιστὸς ἄρχισα νὰ σκάθω μὲ τὰ νύχια. Ἐσκαθα μὲ δύναμη, μὲ λαχτάρα, χωρὶς νὰ ξέρω καὶ γιατί. Κι' ἀπορούσα πῶς δὲ μάτωνα τὰ χέρια μου. Τὸ χῶμα ἦταν δλόστεγνο, τριμμένο ἴσα μὲ κάτου, ὅσο κι' ἐν προχωροῦσα. Πόσο δούλεψα ; Ἄνατριχάσα ὅλος ἄξαρνα. Μιὰ φωνὴ ἔβγαине ἀπὸ κάπου, κ' ἐγὼ δὲν ἐνοιωθα ἀπὸ ποῦ.

Ἦταν βαθεῖα κι' ἀπόκουρη, σὰ φωνὴ ἄλλου κόσμου. Γνώρισα τὴ φωνή μου ! Τί τρομάρα !

— Ἐλα ! Φτάνει ἡ δοκιμὴ ! Γύρισε στὴ ζωὴ !

Ἐβγαλα ἕνα βόγγο τρομασμένον ἀπ' τὰ στήθια.

Ὅλα εἶχαν ἀφανιστῆ.

Γ. ΒΑΣΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

Ποιὰ κλίση μπρὸς μου ἀπλώνεται, ποῖος ἥλιος ψηλά φέγγει !
Θρέμμα τοῦδ' οὐνοῦ καὶ τοῦ νοῦ σὲ ποιοὺς τόπους μὲ φέρνει,
Κήπους μπροστὰ μου ὄλο θωρῶ καὶ μύριες πεταλοῦδες
Στολιδία του ὀλοζώντανα. Ἄχι πὲς μου ποῦ μὲ σέρνει !

Ὅ! κύκνε σὺ, γλυκῶνε, στὴς ὀμορφεῖς τὴ λίκνη,
Παρθένα, μὲ τ' ἀθάνατο νερὸ τῆς σὺ λουσιμένη
Ποῦ μὲ θωρεῖς τόσο γλυκὰ, ἐσὺ τὸ ξέρεις, πὲς μου,
Ποῦ εἶμαι καὶ ποῦ βρίσκουμαι, ὦ κόρη ζηλεμένη !

« Σ' ἐδύξαξα, δὲ μὲ θωρεῖς, μὲ τὸ δικό μου γάλα
Οἱ δυὸ καρδιές μας, ἄκουσε, ἔχουν τὸν ἴδιο χτύπο,
Τ' ὄνειρο δῶ δὲ σ' ἔφερε, ἐγὼ σ' ἔχω φερμένο
Τὰ λούλουδα νὰ μυριστεῖς στοῦ ἔρωτα τὸν κήπο-»

ΣΙΚΦΡΙΑ

ρος τῆς εἰκόνας ὁ Τιτᾶνας μπρὸς σ' ἕνα ἀνθρώπινο σκέλεθρο, μὲ τὸ σφυρὶ καὶ τὸ σμιλᾶρι ἀκόμα στὸ χέρι, ἐκαθότου πάνου σ' ἕνα βράχο συλλογισμένος, ἐπιθυμῶντας νὰ δώσει ζωὴ στὸ πλάσμα του. Στὰ πόδια του ἦταν πλαγιασμένη ἡ Γῆς μὲ τὸ κέρατο τῆς ἀφρονίας, ἀκούμπισμένη στὸν ἀριστερὸ τῆς ἀγκῶνα καὶ κοιτάζοντας τὸ νέο δημιουργὸ κατὰ μματα ἕνα ἄρμα μὲ τέσσερα ἄτια ἐδιάβαινε στὰ ψηλά καὶ μέσα ἦταν ὁ Ἥλιος μὲ τὸ ἀχιτιδοστέφανό του. Ἡ Ἀθηνᾶ μὲ τὴν κουκουβάγια σιμὰ τῆς ἐστεκόνταν ὀρθή πίσω ἀπὸ τὸν Προμηθεῖα κι' ἀπλωνε τὸ χέρι τῆς πάνου στὸ σκέλεθρο. Μία πέτρινη γραμμὴ ἐχώριζε τὴν πρώτη τούτη σκηνὴ ἀπὸ τὴ μεσινή ὅπου ἕνας ἄντρας καὶ μία γυναῖκα κατὰ γυμνοὶ ἐκοίταζαν ἀνήσυχτοι τὸν οὐρανὸ ἦταν τὰ καινούρια πλάσματα τοῦ Τιτᾶνα, ποῦ τοῦ συνόμοιαζαν στὴ μορφή, ζωντανεμένα ἀπὸ τὴν τέχνη του καὶ τὸ βαθύ συλλογισμό του. Μὰ ἦταν πλάσματα ἀδύνατα γεννημένα γιὰ τὸν πόνο, ἀνήμπορα γιὰ τὴ δύσκολη ζήση, ποῦ τοὺς εἶχε ἐτοιμάσει στὴ γῆς τῶν θεῶν ἡ Ζήλια· μπροστὰ τοὺς ἐστεκόντου ὁ Τιτᾶνας μεγάλος πρεπὸς θέλοντας νὰ βοηθήσει· κ' ἐκρατοῦσε ἕνα στρυμᾶρι βγάζοντας σπῆδες ἀπὸ κείνο· παραπέρα πάνου σ' ἕνα βωμὸ ἐκαίονταν ἡ θυσία ἐφεγγε ἡ σιὰ, ἡ κίττα κάθε τέχνης, πιστὴ συντρόφισσα καὶ φιλε-

νάδα τοῦ ἀνθρώπου. Πάνου ἐπετοῦσαν Νεραΐδες καὶ Νύφες κ' ἐκοίταζαν μὲ θαυμασμὸ τὸν καινούριο κόσμο· στὴ μέση ἦταν ὁ Δίας ἀγριεμένος μὲ τὸ φοβερὸ του ἀστραποπέλεκτο στὸ χέρι· στὴν ἀκρὴ ἐκοίτον τὸ πρῶτο πλάσμα τοῦ Προμηθεῖα νεκρὸ γύρου στὸ λείψανο ἐκλαιγαν οἱ τρεῖς Μοῖρες μὲ σκεπασμένο πρόσωπο· καὶ μικρὰ παιδιὰ δλόγυμνα ἡ ψυχὴ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου βγαίνοντας ἀπὸ τὸ νεκρὸ στόμα ἐπαίρνε τὸ πέταμά τῆς πρὸς τὸν αἰθέρα. Στὴν τρίτη σκηνή, τὴν ὕστερη, ποῦ ὅμοια μία πέτρινη γραμμὴ τὴν ἐχώριζε ἀπὸ τὴ δεύτερη, ὁ Τιτᾶνας ἐραίνονταν δεμένος σ' ἕναν ἄγριο βράχο, μὲ ὀρθάνοιχτο στόμα, μ' ἕνα ὄρσιο ματωμένο, ποῦ ἐβύθιζε τὸ κεφάλι του στὰ θάνατα σπλάχνα. Ἡ ψυχὴ τοῦ πεθαμένου ἀνθρώπου ἦταν σιμὰ του· πάνουθε ἀπὸ τὸ βράχο οἱ Ὀκεανίδες τὸν ἐπαρηγοροῦσαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ θεοὶ πολλοὶ καὶ θεῖς ἐτήραζαν τὴν τιμωρίαν καὶ βλέμμα σπλαχνιστικὸ καὶ στὸ ὕστερο ὄρθος καὶ μεγάλος ἐφανερωνόταν ὁ Ἡρακλῆς μ' ἕνα τενωμένο δοξάρι, σκοπεύοντας τὸ φοβερὸ ὄρσιο γιὰ νὰ λεφτερώσει τὸν τυραγνισμένον.

Ἡ γῆς τοῦ ἀργαστηριοῦ ἦταν στολισμένη μὲ μωσαϊκὰ καὶ ἡ οὐρανία ἔλαμπε ἀπὸ τὸ χρυσάφι. Στὸ βάθος τῆς αἰθούσας σ' ἕναν πορφύρεον θρόνον ἐκαθότου ὁ ζωγράφος ντυμένος μὲ πλοῦσια ἀσια-

— Κόρη, ἐν κοιμᾶσαι ἐύπνησε,
κι' ἐν κάθεσαι ἔβγα, δέ με,

ἔβγα καὶ χαϊρέτησέ με.

Κι' ἐν εἶσαι μὲ τὴ μέννα σου,

πάρε κ' ἐμέν' ἀντάμα σου,

γιὰ μὲ τὸν ἀερόφο σου,

πάρε μ' ἀγαπητικὸ σου.

Κι' ἐν εἶσαι μὲ τὸν κύρη σου,

πάρε με νοικοκύρη σου

γιὰ μ'... ἄλλο παλληκᾶρι,

κιτρολεμονιῆς κλωνάρι... 2)

Ὁ κόσμος ἀφήνει τὰ καφενεῖα καὶ τίς ταβέρνες νῆρθη νάκούσῃ τὰ κορίτσια μας, ποῦ ἡ λαλιά τους λὲς καὶ κάνει καινούργιαν ἀνάστασιν τῆς ἀγάπης, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔρωτα στὴς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ γονεῖοι τῶν κοριτσιῶν καμαρώνουν τὰ παιδιὰ τους, ποῦ ὀλόχαρα δὲν κουράζονται νὰ χορεύουν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον παρακινοῦν ἡ κάθε μιὰ τὴν ἄλλη νὰ χορεύουν καὶ νὰ τραγουδοῦσιν πὸ πολὺ, ἐνθουσιούμενες πῶς ἡ Πασκαλιά θε' ἀργήσῃ νὰ τίς ἀφήσῃ νὰ φύγῃ.

ἘΧορέψετε καλὰ-καλὰ, κουντοῦρες μὴ λυπάστε,
θε νὰ περάσῃ ἡ Πασκαλιά καὶ θε νὰ το θυμάσται.

Γ'

Τὴ δεύτερη καὶ τρίτη μέρα τῆς Λαμπρῆς οἱ νιόπαντροὶ πρέπει νὰ «κάμουν τέντα». Κ' εἶν' αὐτὴ ἡ τέντα μιὰ σκηνὴ καμωμένη ἀπὸ ἕνα παννὶ κκραβίσιο δεμένο πάνου σ' ἕνα κουπί ἢ σὲ κανένα πινό· κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν τέντα, ποῦ θὰ στήσουν σὲ καμιά γωνιά τῶν «Χωραφιῶν», θὰ καθίσῃ ὁ νιόγαμπρος κ' ἡ νύμφη κι' ὅλοι οἱ συγγενεῖς τους κ' ἐκεῖ θὰ φῶν τὰ πασκαλιάτικα, θὰ πιοῦν στὴν αὔγειά τοῦ Χριστοῦ, θὰ εὐθυμήσουν. Οἱ σκηνεῖς αὐτὲς σοῦ θυμίζουν τὴ «σκηνοπηγία τῶν Ἑβραίων» καὶ τίς σχετικὲς γιορτὲς τους. Κι' ἀκούς τὸ τραγούδι τους νὰ χαϊδεύῃ τὸ παννὶ καὶ τὰ στεῖτα τους—τάθῶα καὶ ἐξυπνώτατα χωρατὰ τους—νὰ σκορπίζουν γύρω γέλοια, καὶ τάνέκδοτὰ τους νὰ καλοῦν κάτω ἀπ' τὸ παννὶ τὴν περυγοφόρα χαρὰ. Σ' ἄλλη τέντα βρέπεις χορὸ, σ' ἄλλην ἀκούς τραγούδια, σ' ἄλλες ἀφουκρά-

(1) Τὰ πειότερα ἔθιμωδη τραγούδια, λόγια, παραμύθια, παροιμίαι, προλήψεις κ' αἰνίγματα τοῦ νησιοῦ μας, μ' ἀγάπην ἐμάζεψεν κ' ἐδημοσίευσεν σὲ πρῶτα περιοδικὰ ὁ πατριώτης μου κ. Ἄχ. Σ. Διζμαντάρης.

τικὰ φορέματα μὲ χρυσὴ μέτρα στὸ κεφάλι, ξανθογέννης, μπλαβομαμάτης, μεγάλος, πανώρνος, μ' ἕνα χαμόγελο εὐτυχίας στὸ γλυκὸ στόμα. Μπροστὰ του εἶχε ἕνα μεγάλον πίνακα, τὴν πομπὴ τοῦ Μεγάδουζου, τοῦ εὐνοῦχου ἀρχιερέα τῆς Ἀρτεμίδας ποῦ τὸν ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Λυδία στὸ ναὸ τῆς θεᾶς, ὅπου ἐπέσπερνε τὴν πρώτη θυσία του. Κρατῶντας τὰ χρώματα καὶ τοὺς χρωστῆρες ἐζωγράφιζε ἀφοσιωμένος στὸ ἔργο του, ἐνῶ στὴν ἴδια αἰθούσα οἱ χρωματοτρόφτες τοῦ ἰτοίμαζαν τὰ χρώματα, ἐδούλευαν τὰ κερὰ γιὰ ἄλλες εἰκόνας, νεοὶ σκλάβοι ὄλοι, ὀμορφοὶ καὶ καλοκαμωμένοι ντυμένοι σὲ τρόπο ποῦ εὐκόλα ἐμαντευόνταν οἱ ἀγαλαματινὲς γραμμὲς τοῦ κορμιοῦ τους. Κανένας τους ὅμως δὲν ἐγελοῦσε, γιὰτὶ καθένας ἐνοιωθε τὴν ἀγιότητα τοῦ μυστήριου σ' ἐκεῖνο τὸ ναὸ τῆς τέχνης.

Β'

Ἐνας σκλάβος πλουσιοντυμένος ἐμπῆκε χωρὶς κρότο στὰργαστήρι καὶ στᾶθηκε σιμὰ στὸ ζωγράφο προσμένοντας μὴ τολμώντας νὰ τὸν ἀνησυχῆσει. Ἦταν ὁ πορτάρης. Σὲ καμπόσο ὁ Ἀπελλῆς κοπιασμένος ἀφῆσε τὰ χρώματα, ἐσηκώθηκε γιὰ νὰ παρατηρήσει τὴν εἰκόνα, κ' ἐχαμογέλασε εὐχαριστημένος. Βλέποντας κι' ὄλας τὸ σκλάβο του τὸν ἐρῶ-

ζεσαι κανένα βιολί να γλυκαίνει τις ψυχές. Οί ναυτικοί—πρέπει να τὸ πιστέψετε—ἀγαποῦν μὲ πάθος τὴ μουσικὴ καὶ μποροῦν νὰ σοῦ χαρίσουν ὅ,τι ἔχουν, ἀμα τοὺς παίζεις τεχνικὰ κανένα μεθυστικὸ κομματάκι στὸ βιολί. Κ' ἡ καθεμιά δοξαριά καινούργιο πονόψυχο γεννᾷ στὴν καρδιά τους καὶ νέα ὄνειρα γεννᾷ στὶς ψυχές τους, ἀπὸ ἔρωτα καὶ θάλασσα ὑφασμένα. Θὰ γλεντήσουν ἴσαμε τὸ βασίλειμα τοῦ ἡλίου κ' ἔπειτα θὰ πῶν στὰ σπιτάκια τους μὲ τραγουδάκια.

Τὴ Λαμπρῆ, μόνον τάνυπαντρα κορίτσια μας δὲν πῶν στὰ «Χωράφια». Αὐτὰ διασκεδάζουν ἀλλιώτικα. Κάμουν στὰ ἔρμα αὐτὲς τὶς ἡμέρες σοκάκια τους καὶ στὶς αὐλὲς τους κούνιες γιὰ νὰ τραγουδήσουν. Κι' ἂν τύχη νὰ σὲ παρακινήσῃ κανένα αἰσθημα γλυκὸ ν' ἀφήσῃς τὰ «Χωράφια» καὶ νὰ πῶς μέσα στὶς γειτονιές, σὲ κάθε βῆμά θ' ἀκούς κ' ἕνα νέο ρυθμὸ, σὲ κάθε γειτονιά καὶ νέο τραγουδί, σὲ κάθε αὐλὴ καὶ καινούργιο μέλος.

Δ'

Τὴ «Λαμπρῆ Τετράδη» περιδιαβάζοντας τὰ «Χωράφια» οὔτε κόσμος θὰ δῆς, οὔτε κορίτσια, οὔτε κίνηση, οὔτε τέντες. Ἡ τρίμερη Πασκαλιά πάει καὶ πάει. Μονάχα θωρεῖς μερικούς νὰ χαλοῦν τὰ προσωρινὰ κι' ἄχρηστα πιά καφενεῖα τους, ἄλλους τὶς ταβέρνες τους, κι' ἄλλους τὰ ζαχαροπλαστεῖα τους, καὶ νὰ κουβαλοῦν τὰ ξύλα καὶ τὰ καραβόπανα, ποῦ τὰ σκέπαζαν, καὶ νὰ τὰ φέρνουν στὰ μέρη τους. Τὰ ναυτοπούλα μας ἀπὸ τὴν αὐγὴ ξυπώντας τρέχουν στὰ καράβια τους κι' ἀρχίζουν τὸ αἶγρια λίσσα, ἔγρια μόλα. γιὰτὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα συνήθως ἀρχίζουν νὰ φεύγουν τὰ καράβια μας στὸ ταξίδι, ἀφήνοντας τὸ λιμάνι μας, ποῦ μὲ τὴν ἀγάπη τὰ κρατοῦσε στὸν κόρφο του ὅλο τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνα.

Καστελλόριζο

Μ. Γ. ΠΕΤΡΙΑΝΗΣ

Η ΤΡΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Τὴν τρανταφυλλιά μου τὴν καημένη! Πόσο ἡ καρδιά μου οἰοκλαίει. Τὴν ἤξερα φουντωτοῦλα, δολοφράσινη, μὲ τὰ ὄμορφα τῆς μπουμπουνάκια σ' ἕνα μικρὸ περιβόλι. Συχνὰ πηγαιναμε. Ἄμα φτάναμε, λειοῦσα ἀπὸ τὴ χαρὰ μου ποῦ τὴν ἔβλεπα, ἔσκυβα,

τῆσε: — «Τί εἶνε, Θεόπομπε;»

«Κύριε» ἀποκρίθηκε ὁ δούλος μὲ σέβας «στὸ θυρῶνα ἕνας ζωγράφος προσμένει ποθώντας νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπό σου. ἦρθε ἀπὸ τὴ Ρόδο, λείει, τὸνομά του εἶναι Πρωτογένης».

«Εἶνε ἀγαπημένος ἀπ' ὅλες τὶς Μοῦσες, ἄς ἴρῃσι» ἀποκρίθηκε ὁ Ἀπελλῆς χαμογελώντας. Καὶ μὲ βαρὺ περπάτημα ἦρθε πρὸς τὴ μπασιά, ποῦ τὴν ἀνοίξε ὁ σκλάβος ἀφίνοντας νὰ διαβῆ ἕνας ἄντρας μισόκοπος ταπεινὸς στὴ ντυμασιά, ποῦ ἐφαινότου ὅμως τεχνίτης. Ὁ Ἀπελλῆς ἐπρόβαλε τὸ χέρι καὶ ὁ ἄλλος σκύφτοντας λίγο τὸν ἐχαιρέτησε λέγοντας:

«Χαῖρε νομοθέτη τῆς τέχνης».

«Τοὺς αἰώνιους νόμους τῆς τέχνης» ἀπάντησε ὁ Ἀπελλῆς «δὲν τοὺς εὗρηκε κανένας ἀκόμα οὔτε ὁ ἴδιος ἐγὼ. Ἡ τέχνη εἶνε τὸ μεγάλο μυστήριον ἡ τελειότητά της εἶνε ἀφταστη, τὸ κατέχεις καλῆτερά μου, Πρωτογένη. Ἄλλὰ κάθισε». Κ' ἴτσι λέγοντας τὸν ἔβαλε νὰ καθίσει σ' ἕνα ἀνάκλιτρο κάτουθε ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Λύσιππου κ' ἐκάθισε κι' ὁ ἴδιος σιμά του. «Ἡ ἀξιάδα σου» ξακολουθῆσε σκεπτικὸς ὁ Ἀπελλῆς «μικρότερη δὲν εἶνε ἀπὸ τὴ δική μου, κι' ὅμως δὲν ἀποφασίζεις παρὰ μὲ μεγάλη δυσκολία ν' ἀπαφήκεις τὸ χρωστήρα, ὅταν ἡ εἰκόνα εἶνε τελειωμένη».

τὴ χἀιδενα, τὴν καμάριονα, μὲ πόνο τὴ φιλοῦσα καὶ μ' ἐβλάβεια μύριζα τὰ μικρὰ τραντάφυλλά της.

Ἔστερ' ἀπὸ καιρὸ, σὺν ξαναπήγα, βλέπω τὴ θεοῦλα της ἔρημη· ἡ τρανταφυλλιά μου ἔλειπε. Ὁρα κἀθησα ἐκεῖ μὲ τὰ μάτια βουρκωμένα. «Ποῖο χέρι κακὸ, τῆς ἔλεγα, σὲ ζήλεψε καὶ σοῦ στέρησε τὴ γλυκειὰ σου ζωὴ; Τώρα ποῦ δια ἀνθίζουν, δια χαίρουνται τὴ γλυκειὰ μας τὴν ἀνοιξη, σφιχταγκυλισμένα, ροδοκόκκινα, σὺ ἀπὸ τὴ συντροφιά τους λείπεις.

«Οἱ συντρόφισσές σου οἱ πεταλοῦδες ποῦ σὸγκάλιαζαν καὶ σὲ χἀιδεσαν μὲ τὰπαλά φτερά τους, δὲν ἔρχονται πιά. Τῶνισαν κι αὐτὲς πὼς σὲ χἀσανε γιὰ πάντα».

Κ' ἔφυγα μὲ βαθεῖα λύπη, ἀναθεματίζοντας τὸ ἄπονο χέρι ποῦ τὴν ἔκοψε.

Κ. Δ. Τ.

ΤΟ ΡΟΜΑΝΤΣΟ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ*

Δὲ ξέρω ἂν κανένας ὡς τώρα ἀνήθηκε στὸ Σοφοκλῆ τὴν τιμὴ τοῦ πρώτου ρομπισωνιστῆ.

Στὸ Φιλοχτήτη ποῦ οἱ Ἀχαιοὶ κουρασμένοι ἀπ' τὰτέλειωτα παράπονα του ἀφῆσαν στὸ ἔρημο κι' ἀκατοίκητο ἀκρογιάλι τῆς Λίμνος, ὅπου μονάχος κι' ἄρρωστος κι' ἀπ' ὅλα στερημένος μόλις κατὰφερνε νὰ ζῆ σαῖτεῦοντας τὰ πετούμενα περιστέρια, κι' ὅπου μὲς' στὴ σπηλιὰ μιά στρώση ἀπὸ φύλλα εἶχε γιὰ κρεβάτι κι' ἀπ' τὶς σπίνθες ποῦθγαζε τρίβοντας πέτρα στὴν πέτρα ἀναθε τὰ κλήματα ποῦχε μαζώξει στὸ βαρὺ χειμῶνα, σ' ἐκεῖνο τὸ Φιλοχτήτη θὰ βροῦμε τὸ πρωτότυπο τοῦ μοναξιώτη ναυαγοῦ, τοῦ ἐγκταλειμμένου, ποῦ ξανάζησε μεγάλος καὶ τρανὸς καὶ γιὰ νὰ συγκινήσῃ ἄπειρους ἀναγνώστες στοὺς ἥρωες τοῦ Δανιὴλ ντὲ Φόε καὶ τῶν κατοπινῶν του.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ζηγηθῆ ὁ λόγος τῆς μεγάλης κι' ἀδιάκοπης ἐπιτυχίας ποῦ βρῆκαν ὅλα σχεδὸν τὰ βιβλία μὲ ὑπόθεση ρομπισιάνικη. Ὁ ἄθροπος σύφωνα μὲ τὸν παλιὸ δρισμὸ τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι ζῶον πολιτικόν· δὲ μπορούμε νὰ φανταστοῦμε

(*) Ἄρθρο ποῦ δημοσιεύτηκε στὴν Ἱταλικὴ φημερίδα «Magosco» στὶς 5 τοῦ Μάρτη.

«Τὸ ἔακουμά μου τὸ χρωστῶ στὴ γενναϊότητά σου, Ἀπελλῆ, δὲ θέλω ποτὶ νὰ τὴν ἀλησμονήσω. Ἐξωγράφισα ἀκόμα καράβια στὴ Ρόδο, τὴν Πάραλο, τὴν Ἀμμονιάδα, ὅταν ἦρθες γιὰ νὰ ἐργαστεῖς στὴ χώρα μας. Θυμᾶσαι, μ' ἐζήτησες σπιτι μου δύο τρεῖς φορές κ' ἔκαμες ἐκεῖνο τὸ παιγνίδι μὲ τὲς γραμμὲς, κι' ἀγόρασες ἔπειτα τὸν ἀναπαύμενο Σάτυρό μου. Τὸν ἐπούλησες πενήντα τάλαντα κ' ἔβγαλες τὸ γενναῖο λόγο πὼς ἀγοράζεις τὰ ἔργα μου γιὰ νὰ τὰ δίνεις γιὰ δικὰ σου ἀπὸ τότες οἱ Ρόδιοι μ' ἐτίμησαν, μοῦ χάρισαν παλάτια καὶ σκλάβους, ἐξωγράφισα στὴν Ἀθήνα τὸν Ἰάλλσο, κ' εἶμαι πλούσιος, ὅσο δὲν τὸ ἀξίζω ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μοῦ παραγγέλλουν πίνακες γιὰ τοὺς μαρμαρένιους ναοὺς τῶν θεῶν. Ὅμως ἐγὼ ἐπροτίμησα τὴν Ἐφεσο ξέροντας πὼς καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἐδῶ ζωγραφίζεις, κι' ἦρθα, Ἀπελλῆ, ἔστερα ἀπὸ τόσα χρόνια νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὴ θεοτική σου καλωσύνη, νὰ θερμαθῶ καὶ νὰ φωτισθῶ στὸν Ἥλιο τῆς τέχνης σου καὶ νὰ τολμήσω μὲ τὴν ἄδεια σου νὰ κρεμάσω καὶ γὼ μίαν εἰκόνα στὸν περίκαλλο ναὸ τῆς Ἀρτέμιδας».

«Μ' ἀρίσει» εἶπε ὁ Ἀπελλῆς εὐχαριστημένος «οἱ εἰκόνας μου νᾶναι σιμά στὲς δικές σου ποιὲς θὰ προτιμήσουν οἱ κατοπινοὶ μας; θὰ βρίσκονται σκοτιμένοι ἂν μεγαλύτερος ἦταν ὁ ζωγράφος τῆς Κῶς

τὸ ἄτομο χῶρια ἀπὸ τὴν κοινωνία, καθὼς δὲν εἶναι δυνατό νὰ σκεφτοῦμε ἕνα ἄτομο χωρὶς ἄλλα ἄτομα ποῦ συνυπάρχουν μ' αὐτό. Ἐνας ἄθροπος ἀληθινὰ μόνος, ἀφειμένος στὸν ἑαυτὸ μου, ἄθροπος ποῦ ἔπρεπε νὰ λογαριάζῃ μονάχα στὴ δυνάμη του καὶ στὸ ἐρευρητικὸ του γιὰ νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν ἀμηχανία, εἶναι γιὰ τὴ φαντασία μας ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ περιέργα καὶ μὲ τὸ πιὸ μεγάλο ἐνδιαφέρο φαινόμενα, κ' ἴσα μὲ τέτοιο σημεῖο, ποῦ οὔτε κᾶν σκεφτόμαστε γιὰ τὴν ἀληθοφάνεια ποῦχουν μερικὲς περιπέτειες. Ἐπειτα ὁ ἄθροπος—πρῶτα κάθε ἄθροπος κ' ἔπειτα ξεχωριστὰ ὁ πολιτισμένος καθὼς λέμε—δὲν ἔχει μονάχα ἀνάγκες φυσικὲς καὶ ἠθικὲς· κ' ἡ ἱκανοποίηση αὐτῶν δὲν τοῦ χρειάζεται λιγώτερο ἀπ' τὴν ἱκανοποίηση ἐκείνων, ἂν θέλῃ νὰ μείνῃ ἄθροπος καὶ νὰ μὴ γίνῃ ζῶο. Σ' αὐτὴ τὴ φιλοσοφικὴ νὰ ποῦμε ὅψη ποῦ μᾶς δείχνει τὸ ρομπισωνικὸ πρόβλημα, πολὺ λίγο πρόσεξαν καὶ ὁ ντὲ Φόε καὶ οἱ πολυάριθμοι μιμητὲς του. Θὰ κατόρθωνε ὁ Κροῦσος τοῦ νὰ μείνῃ ἄθροπος, νὰ κρατήσῃ ἀπειράχτα τὸ λογικὸ του καὶ τὶς ἠθικὲς του ιδιότητες, ἂν ἔμενε τόσα χρόνια ἀληθινὰ μονάχος;

Σὲ μιά ἡμέρα μὲ τὸ συγγραφέα τοῦ βιβλίου, ποῦ μοῦ δίνει εὐκαιρία νὰ γράψω αὐτὸ τὸ ἄρθρο, σωστὰ παρατηροῦσε ὁ Gaston Paris, ὁ μεγάλος—κρίμα ποῦ πέθανε—ρωμανιστῆς, πὼς ὁ ἄθροπος τοῦ ντὲ Φόε παρουσιάζεται μοναξιώτης σὲ χωριστὴ σημασία. Κι' ἀλήθεια ὁ ρομαντογράφος τοῦ βάζει στὰ χέρια πράματα κ' ἐργαλεῖα ἀπ' τὸ ναυαγισμένο καράβι, ὅλα τῆς πολιτισμένης ζωῆς καὶ ποῦ μ' αὐτὰ γίνεται ἡ ζωὴ εὐκόλη κ' εὐχάριστη: τοῦ δίνει γιὰ συντρόφους στὸ νησί ἕνα σκυλί κ' ἕνα παπαγάλο: καὶ χῶρια ἀπ' ὅλα αὐτὰ—καὶ νὰ τὸ πιὸ μεγάλο λάθος του—τοῦ δίνει ἀκόμα τὴ Γραφή. Μὲ τὴ Γραφὴ ὁ Κροῦσος δὲν εἶναι πιά μόνος: φτάνει νὰ τὴ διαβάξῃ καὶ θυμάται τὰ νύκτα του, τοὺς συναθρώπους του, τὸν κόσμον ποῦ ζοῦσε, τὴν ἀθρόπινη κοινωνία μ' ὅλες τὶς λύπες καὶ τὶς χαρὲς της. Ἔστερα βρίσκει τὸν πιστὸ Παρασκευᾶ—κ' οἱ δύο τους πιά χωριῶ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ μοναξιά ἡ εἰδυλλιακὴ, ὅχι ἡ σκοτεινὴ, ἡ ἀπελπιστικὴ ποῦ φέρνει στὸ μέτωπο γραμμένη μὴ ἀπ' τὶς τρομερὲς αὐτὲς λέξεις: θάνατος, τρέλλα, ἀποχτήνωση. Ἡ ἀλήθεια ἦρθε στὸ νοῦ ὅχι ἐνὸς μονάχα συγγραφέα: ἀπ' τὸ μεγάλο καὶ τρανὸ Βοκκάκιο, ποῦ μᾶς δείχνει στὴν ἱστορία τῆς Madonna Beritola, ἐγκαταλειμμένη στὸ νησί τῆς Πόντζας «τὴν εὐγενικὴ γυναῖκα... ποῦ κατάν-

ἀπὸ τὸ Ρόδιο Πρωτογένη. Ἄλλὰ τώρα, φίλε, εἶναι ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ· οἱ ψαράδες τοῦ Ἐρμου μοῦφεραν καραβίδες καὶ στὰ βουνὰ τοῦ Τρωῶλου οἱ ἀνθρωποὶ μου ἐκυνήγησαν ζαρκαδία, ποῦ τώρα εἶναι σπάνια, γιὰτὶ τᾶφαγαν ὅλα οἱ Μακεδόνες. Οἱ δούλοι μου εἶνε ὡμορφότεροι ἀπὸ τοὺς σκλάβους τῶν βασιληῶν τῆς Ἐφεσος, οἱ κόρες τοῦ γυναικωνίτη μου τραγουδοῦν καὶ χορεύουν σὰ νύκταν θυγατέρες τοῦ Ὀρφέου· μείνε νὰ γεφεῖς μαζὶ μου καὶ μίλιε μου πάντα γιὰ τέχνη».

«Κάθουμαι» εἶπε «μ' ὅλο ποῦ δὲν εἶνε ὥρα γιὰ συμπόσια. Λίγο πρὶν σὺν ἔφυγα ἀπὸ τὴν Ἐφεσο ὁ κόσμος ἦταν ἀνακατωμένος· ὁ λαὸς γυροῦει ἐλεφτερῆς καὶ δικαιώματα ξέροντας πὼς ὁ Μακεδόνας θὰ τὸν βοηθήσει· ἀφοῦ ἐνίκησε».

«Ἐνίκησε;»

«Ναί, τρεῖς μέρες εἶνε· στὸ Γρανικὸ ποταμὸ ἀντίκρουσε στὸ ἀντίκρου φρούδι τὸ στρατὸ τοῦ βασιλῆ τῆς Ἀσίας· καὶ καταφρονώντας τοῦ ποταμοῦ τὸ ρέμα καὶ τὸ ἀπόγκρημο κρεβάτι του, λέγοντας πὼς δὲ θὰ τὸν ἐμποδίζε τὸ μικρὸ ἐκεῖνο τραφοῦλι, ἀφοῦ τόσο εὐκόλα εἶχε διαβῆ τὸν Ἑλλήσποντο, ὁ ἴδιος ἔδωκε τὸ παράδειγμα καὶ μὲ τὴ βαρεῖα λόγχη στὸ χέρι καθάλλαρης ὄρμησε στὸ νερό. Οἱ ἄντρες του ἄφοβοι τὸν ἀκολούθησαν· καὶ συνταγμένοι ἀνέβηκαν

τησε άγρια... μαύρη κι άχαμνή και τριχωτή», ίσα μ' αυτό τον 'Ιούλιο Βέρν που με τα θαυμαστά ταξίδια του νοιώσαμε τόσες ώρες χαρισάμενες στη νεότητά μας. Ποιός δέ θυμάται το φτωχό "Αύρτον πουχε σχεδόν καταντήσει άγριο θηρίο έπειτ' από δέκα χρονών ζωή σ' ένα μοναχικό νησάκι; Μά κι ο Φιλοχτήτης στη Λήμνο και η 'Adonna Beritola στην Πόντζα και ο "Αύρτον στο Tabor είναι σύντομα και δευτερεύοντα επεισόδια. Κανείς δέν είχε ζητήσει ίσα με σήμερα να πάρη για θέμα και να περιγράψη «τη φρίκη της μοναξιάς, την άγάπη που θρέφει μέσα του ο άθρως για τους συνθρώπους του, την ανάγκη της ανθρώπινης συντοπιάς», να δείξη πώς σιγά σιγά αποσβήνουνται τα αίσθήματα, γιατί λόγο, νόημα δέν έχουν έξω από την κοινωνία, πώς σκοτεινιάζει ο λογισμός, πώς ξεχνιέται η γλώσσα: να δείξη την τρομερή αυτή περίπτωση που μονάχος κι άνίκανος ο άθρως βρίσκει καταμπροστα στη φύση πούναί συνειθισμένος να ζουσιάζη, μ'α πού τώρα το εναντίο αυτή στη μοναξιά γίνεται ο τύρανός του και τύραννος άθρως ποχτός.

Θόφτανε ο νεωτερισμός κ' η δυσκολία μιας τέτοιαις προσπάθειαις για να κερδίση την προσχή των άλλων ο καινούριος τόμος του Γιάννη Ψυχάρη «Ζωή κι άγάπη στη μοναξιά». Μά τα βιβλία του ύπεροχου και πρωτότυπου αυτού συγγραφέα, καθώς έχω πη σ' άλλη περίπτωση, έχουν διπλό χαρακτήρα και διπλό σκοπό. Είναι ο κύριος αντιπρόσωπος των δημοτικιστών, εκείνων δηλ. που θέλουν και στη φιλολογία και στην επιστήμη να μπη σε χρήση η γλώσσα του 'Ελληνικού λαού, η «χυδαία» όπως τη λέν οι άλλοι, αυτή πουναί ο νόμιμος απόγονος της αρχαίας 'Ελληνικής, βγαλμένη μέσα απ' τις μεταβολές κι αλλοιώσεις που κάθε γλώσσα παθαίνει με των αιώνων το πέρασμα· εκείνων που αντιστέκονται στους καθαριστές, σ' αυτούς δηλ. που φρειάζαν μια ψευτο-αρχαϊκή γλώσσα και ζητούν να την ξαναπλησιάσουν περισσότερο η λιγώτερο στην κλασική 'Ελληνική, μά κατανοούν σύγουρα και μονάχα στο μακαρονισμό. Για λόγους που δέν είναι τόπος εδώ να τους ξαναπούμε, λόγους που τους είπε και τους σπούδασε με περίσσεια παιδαγωγική σ' ένα γνωστό του βιβλίο ο Κρουμπάχερ, αυτή η τελευταία μορφή της γλώσσας δυστυχώς προτιμάται ως γλώσσα επίσημη, διδάσκαται στα σχολεία, διαβάζεται στις έφημερίδες, είναι σε χρήση για τους περισσότερους συγγραφιάδες χωρίς γι' αυτό να παύουν

να χρησιμοποιούν τη «χυδαία» στην διμιλία και σε μερικά φιλολογικά είδη, πρό πάντων στην ποίηση: μια σωστή κι άληθινή διγλωσσία, για περισσότερους λόγους βλαβερή στην ανάπτυξη του πολιτισμού και στο στερέωμα του χαρακτήρα στην άναστημένη 'Ελλάδα. Κι όμως στην τελευταία είκοσαετία η κίνηση για την πρόοδο της δημοτικής γλώσσας, χωρίς να λείφουν κ' αίσματοχυσίες, όπως καθένας θυμάται, για τη μετάφραση των Ευαγγελίων, ολοένα και μεγαλώνει και δυναμώνει, και στο πλευρό του Ψυχάρη, που είναι σ' αυτή την κίνηση ο κορυφαίος ο πιο πολεμικός και πιο επίσημος, συνάχτηκαν πολλοί κι άξιοι, μια δύναμη καινούρια, που πολεμούν για το θρίαμβο αυτής που τη λέν με άντονομασία η 'Ιδέα». Χρειάζονταν να δειχτή, ακόμα και σ' αυτούς που τη μισούσαν και σ' αυτούς που δέν πίστευαν, πως η γλώσσα αυτή η χυδαία, η περιφρονημένη από τους καθαριστές ως άδύνατη και βάρβαρη, είναι το εναντίο, όχι μονάχα ο μόνος και νόμιμος απόγονος της θείας γλώσσας του 'Ομηρου και του Πλάτωνα, μά και μια απ' τις πιο πλούσιες, τις πιο έκφραστικές, τις πιο εύκολόλογιστες μέσα στις καινούριες γλώσσες. Και να που σ' αυτή τώρα τυπώνονται διάφορες έφημερίδες, ακόμα και φιλολογικές, γράφονται ποιήματα και ρομάντσα, και ο άξιότιμος Α. Πάλλης μετάφρασε σ' αυτή έξδν από τα Ευαγγέλια και την 'Ιλιάδα ακόμα και την Κρουική του άδολου λογισμού του Κάντ. Ο Ψυχάρης πούχει γράψει σ' αυτή τη γλώσσα όλα του τα έργα, πολυάριθμα και πολύφυλλα, δηγήματα, ρομάντσα, δράματα, δοκίμια κριτικά και γλωσσολογικά, ζητάει να δώση τώρα ένα είδος σωστής κι άποραστικης άπόδειξης. Σκεφτήτε. Μας δηγιέται για έναν άπλο ναυτικό έγκαταλειμμένο στο έρημο νησάκι της Σάντα Κλάρας, έν' από τα τρία που κάνουν τη μικροσκοπική συννησία του Χουάν Φερνάντεζ, που χάνεται μέσα στην άπεραντωσία του Ειρηνικού 'Ωκεανού. Μας δείχνει τους πρώτους άγώνες και τους πρώτους τρόμους του φτωχού Γιάννη: Τις μάστιγες προσπάθειές του να δώση στην άπόλυτη, στην τρομαχτική, στην καταθλιπτική μοναξιά, που τον τριγουρίζει, την έψη από κάποιο πράμα άθρως, κοινωνικό: την παιδική χαρά του σά βλέπει πάνω στο πυκνό χορτάρι να σχηματίζεται από τα συχνά βήματα κάτι σά μονοπάτι: τη Λαμπρή που την γιορτάζη μ' αυγά χελώνας: τις προμήθειες, τις εργασίες... μά και τη λύπη, τη σιωπή και τ' άλάλητο άργοπέραςμα των ώρων, των μερών, των μηνών που συγχύζονται

γι' αυτόν σά σι μια χωρίς έλπίδα αιωνιότητα.

Σ' αυτή την πρώτη φάση, ο άθρως είναι μάνος κατάμπροστα στη φύση: δέ μπορεί ν' άνθιξη και φεύγει για να μην τρελλαθή. Και τότε, έπειτ' από δύομισυ χρονών διαμονή στη Σάντα Κλάρα, ο Γιάννης φρειάνει ένα μονόζυλο και κατορθώνει να περάση μ' αυτό σ' άλλο νησάκι της συννησίας, στη Μασατιέρα, με την έλπίδα να βρη εκεί, αν όχι άθρως τουλάχιστο κάποιο πλάσμα ζωντανό, που θα τον γλύτωνε από το βραχνά της άπόλυτης μοναξιάς. Και να η δεύτερη φάση: ο άθρως που έξουσιάζει και κάνει φίλους του τα ζώα μά και που γίνεται μαζί με τα ζώα ζωο κι αυτός. Στις σελίδες αυτές, που σε μένα φαίνονται οι πιο δυνατές του βιβλίου, όπως οι πρώτες είναι οι πιο θλιβερές, κ' οι τελευταίες οι πιο γλυκές και χαριτωμένες, ο Γιάννης κατορθώνει να πιάση και να μερώση μ' άπειρη ύπομονή κ' έξυπνους τρόπους μέσα σ' άπίστευτες δυσκολίες πρώτα τάγριόσκυλα κ' ύστερα τις κατσίκες τις σκορπισμένες στους γκρεμούς του άκατοίκτητου νησιού. Τώρα δέν είναι πια μόνος: Τρώει και κοιμάται με τα ζώα του: θρέφεται με χόρτα και καρπούς και με ώμο κρέας, και μαζί με τη φωτιά ξεσυνειθίζει και την διμιλία: όλα του τα αίσθήματα, καθώς η στοργή, η εύγνωμοσύνη, ο θαυμασμός για τις φυσικές όμορφάδες, παίρνουν ένα χαρακτήρα και μια άοριστία πάντα πιο ζωϊκά: γλυτωμένος απ' την τρέλλα που τον άπειλούσε στη Σάντα Κλάρα, έρχεται να νικηθή στη Μασατιέρα απ' την άποχτήνωση. Και να με το πέρασμα δεκαεννιά χρονών η τρίτη φάση: η σωτηρία με τη βοήθεια της 'Αγάπης: θέμα που για πρώτη φορά μπαίνει σι μια ιστορία Ρομπινσώνα. Μά η άγάπη στη μοναξιά άποχτάει κι αυτή ξεχωριστό χαρακτήρα που ζουγραφίζεται εδώ με θαυμαστή λεπτότητα και σαφήνεια. Το ναυάγιο ενός καραβιού ρίχνει μόνη ζωντανή σ' άκρογάλι της Μασατιέρας τη Μυριέλλα, κοπέλλα δεκαεννιά χρονών, την πανώρια θυγατέρα του καπετάνιου. Οι σελίδες της συνάντησης της άθρας κόρης με το ναυτικό πούχε πια σχεδόν άποζώωθη, η έξάννηση της χτηνώδικης έπιθυμίας του Γιάννη σε μια στοργή τρυφερή και ταπεινή κ' ύπομνητική, που βρίσκει ύστερα άλάλητη άνταμοιβή στον άμοιβαίο έρωτα, το ξανάνθισμα που γίνεται για κάθε τι που η άθρως καρδιά έχει πιο άγνό και πιο εύγενικό λευτερωμένο από το τραχύ περιβάλλον της άποζώωσης, είναι σελίδες που δέ μπορούν να ανακεφαλαιωθούν: κάθε γραμμή, κάποτε κάθε λέξη

γοργά το γκρέμισμα, σά να μην τους ήταν μπόδιο ούδ' το ψήλωμα, ούδ' τα πυκνά άγριοκάλαμα, ούδ' τα κοντάρια του έχτρου. Λίγες ώρες έβασταζε η μάχη· ο ίδιος ο 'Αλέξαντρος έκιντύνεψε, μά άνίκησε· η μισή άφροκρατορία του Εέρξη είνε τώρα στα χέρια του· ο Κοδομανός έφυγε για την Περσία· ο σύμμαχος του ο Μέμνονας έπήρε το δρόμο της Λυδίας και είνε όχρωμένος στην 'Αλικαρνασσό· η Μίλητος έκλεισε τις πόρτες της κ' έτοιμάζεται να πολεμήσει τον 'Αλέξαντρο· οι Λύκιοι, οι Ποσίδιοι, οι Παμφύλιοι άγαπούν κι' άφτοι την έλευτηρία κι' άδερφοποίησαν με τον Μέμνονα· οι άρχοντες στην Έφεσο θέλουν να του κλείσουν τη χώρα, μά ο λαός δέν όρέγεται τον πόλεμο· κι' ο 'Αλέξαντρος έμνήυσε πως θα καταργήσει την άριστοκρατία, θα δώσει του λαού δικαιώματα, θα εύεργετήσει τη χώρα· κ' έτσι οι Έφείοι διώχνουν τώρα τους άρχοντες και άμα φανιστεί θα του παραδοθούν.

«Κρίμας» παρατήρησε ο 'Απελλής ασκλαβώνει και τους ύστερους έλέφτερους.

«'Αλήθεια» άπολογήθηκε ο Πρωτογένης· μά και ο 'Αλέξαντρος είνε τόσο 'Ελληνικός. Μή δέν πολεμάει τον αιώνιο έχτρόν της 'Ελλάδας; Στον 'Ομηρο έμαθε να διαβάζει, δάσκαλός του είνε ο 'Αριστοτέλης».

Μια στιγμή έτσώπασαν. Οι χρωματοτρίφτες είχαν αφήσει το θέλημα τους κι' άφοκραζόνταν και κείνοι τη συνομιλία. Έπειτα ο 'Απελλής έρώτησε πάλι:

«Και στην Έφεσο προδεύουν οι εργασίες;»

«Ναι, ο Πραξιτέλης δέν άναπαύεται ούτε μέρα ούτε νύχτα. Ο ναός έσκεπάστηκε. Οι πετροπελεκητές δουλεύουν τις άρίφνητες κολώνες του χτίριου. Μ' όλα τα άνακατώματα, είνε όλοι σύμφωνοι να τελειωθεί το έργο. Κάθε έλέφτερος 'Ελληνας λατρεύει την τέχνη».

«Και οι Μακεδόνες;»

«Ο Φίλιππος και ο 'Αλέξαντρος βέβαια» άποκρίθηκε με συστολή ο άλλος. «Φοβάσαι μην ο στρατός που θα κατέβει, μεθυσμένος από τις νίκες του, σε κακοποιήσει, σ' άρπάξει τις κοπέλλες, γιατί ήσουν έχτρός του Μακεδόνα;»

«Δέν το πιστεύω» είπε ο 'Απελλής με σταθερότητα· «ο 'Αλέξαντρος έκήρυξε τον πόλεμο της Περσίας· έρχεται στην Έφεσο να βοηθήσει το δήμον· ν' άναγνωριστεί έξουσιαστής. Τι τουκάμε η τέχνη; Η τέχνη με προστατεύει, είνε το άπαρτο καστρίμου. Κ' έπειτα ξέρι πως έξωγράφισα δύο φορές τον πατέρα του για τους Δελφούς και για την Πέλλα· χάρις σ' έμένα η μορφή του Φίλιππου μένει ακόμα

δλοζώντανη. Και, αν όταν ήμουνα στο πρυτανείο της 'Ελληνικής σοφίας, στην άγια χώρα της παρθένας 'Αθηνάς, όπου έξωγράφισα τον 'Αττικόν ήρωα με το Μινόταυρο και με τις άπελπισμένες κορασίδες, άκουα με συνέπαρση εκείνα τα χρυσά λόγια του Δημοστένη, που έρρεαν από το στόμα του ρήτορα γλυκότερα παρά το μέλι, ζεστότερα παρά το λυωτό βολύμι, ξαστερότερα από το κρυστάλλο κι' όρημνικά σαν άστραποπέλεκτα, γιομστά αίσθημα κι' άγιον ένθουσιασμό, γιομάτα από κείνη την άγάπη που πλημμυρούσε τα σπλάχνα του άθάνατου πατριώτη, του έρωτάρη της πολιτείας του, μη γι' αυτό ο 'Αλέξαντρος θα με κυνηγήσει, θα παραδώσει στην ιστορία τ' όνομά του μαυρισμένο από τη δολοφονία ένου Λατρευτή της Μούσας; Δέ φεύγω Πρωτογένη· έχω τόσα παιδιά εδώ». Κ' έδειξε τις εικόνες του. «Πού να τα πάρω που να τάποτελειώσω;» έπρόσπεσε.

«Έχεις τρόπο, ά θέλεις· τα πλούτη σου είνε άκουσμένα σ' όλη την 'Ελλάδα».

«Ναι» έφώναξε με περηφάνεια «και δέκα αετοθήρες» μπορώ ν' άρματώσω. Τα ζωγραφίσματά μου έπουλιώνταν άλλη φορά και όγδοήντα τάλαντα το καθένα, και τώρα παζάρι δέν έχουν, και γι' άφτο τα χαρίζω. Έγιόμισαν οι θησαυροί μου, πούνε

βοηθάει στη δυνατή εντύπωση της δήγησης. Κι όμως το είδύλλιο δι' θά βαστούσε πολύ: ακόμα δυό μαζί, ακόμα με την αγάτη, δεν είναι δυνατό να νικηθῆ ἡ ἄγρια τυραννία τῆς μοναξιάς: καὶ ἡ γλυκαῖά Μυριέλλα ἀφοῦ θά γινόταν κ' αὐτὴ «μαύρη κι ἀχαμνή, καὶ τριχωτὴ» σὰν τῆ Madonna Beritola θά κατανοῦσε στὸ τέλος στὴν ἴδια κατάσταση ποῦ βρῆκε τὸ Γιάννη της, ἂν δὲ σωζόντουσαν κ' οἱ δυὸ ἀπὸνα καράβι ποῦ ξέπεσε σ' ἐκεῖνα τάκρογιαλῖα.

Σκεφτεῖτε λοιπὸν πόση ποικιλία στοιχείων χρειάστηκε νὰ φτειάξῃ αὐτὸ τὸ βιβλίον: στοιχεῖα περιγραφικὰ, αἰσθηματικὰ, φιλοσοφικὰ. Γιὰ τὴν τροπικὴν φυτρωσιὰ μ' ὄλη της τὴν ἀφρονία καὶ μ' ὄλες τις εὐωδιές της, γιὰ τὴν ἄπειρη γαλήνη καὶ γιὰ τις ξαφνικὲς φουρτούνες τοῦ Ὁκεανοῦ, γιὰ τις πιὸ λεπτεῖς φωτοσκιάσεις ποῦ μᾶς δείχνουν τὸ αἶσθημα καὶ τὸ πάθος, γιὰ τις μελαγχολίες τῆς μοναξιάς καὶ γιὰ τὴν ἀποζώωση τῆς ἀνθρώπου ποῦ κατανατᾷ ἀγρίμμι, ποτὲ δὲ λείπει ἡ ἔκφραση ἀπὸ τῆ θαυμαστῆ αὐτῆ γλώσσα: μπορεῖ ὅλα νὰ μᾶς τὰ πῆ, ὅλα νὰ μᾶς κἀνῆ νὰ τὰ νοιώσουμε, ὅλα νὰ τὰ παραστήσῃ. Πόσο βοήθησε σ' αὐτὸ χῶρια ἀπὸ τὰ φυσικὰ χαρίσματα αὐτῆς τῆς γλώσσας κ' ἡ ἰκανότητά τοῦ συγγραφέα, βρῖσκω περιττὸ νὰ πῶ: μὰ ἀλήθεια εἶταν δύσκολο νὰ βρεθῆ ἄλλο θέμα ποῦ νὰ μπορούσε ἡ καινούρια καὶ δροσερὴ γλώσσα νὰ δείξῃ περισσότερο «τὴν εὐγένειά της».

Γι' αὐτὸ ἡ πετυχημένη ἐργασία τοῦ συγγραφέα νὰ βρῆ καινούριες λέξεις στὶς καινούριες ἰδέες, καθὼς καὶ τὸ θέλημα ποῦ νοιώθουμε στὴ δήγηση ἀπ' τὴ γλύκα τοῦ ἤχου, ἀπ' τὴ γερὴ μὰ κ' εὐστροφία κατασκευῆ τῆς περιόδου, πολὺ θά χάσουν σὲ μιὰ μετάφραση, ἂν γινόταν αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, καὶ ποῦ πρέπει νὰ ἐλπίζουμε πῶς θά γίνῃ, ακόμα καὶ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ παρουσιάζει ἡ ἴδια ἡ δήγηση. Κ' ἔως δὲ θάταν ἄσκημο ἐδῶ στὸ τέλος νὰ δοῦμε μεταφρασμένα ὅσο μπόρεσα πιὸ πιστὰ δυὸ μικροῦτσικα δειγμάτια τῆς ἀπλῆς κι ὁμως τόσο δυνατῆς τέχνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς μαγευτικῆς αὐτῆς δήγησης. Νὰ πῶς περιγράφεται ἡ κατάσταση τοῦ Γιάννη στὸ δεύτερο χρόνο τῆς μοναξιάς: «Ἐπρεπε νὰ στοχαστῆ κάθε μέρα τί δρόμο θά πάρῃ, γιὰ νὰ φτάσῃ ὡς ἐκεῖ, ἂν εἶναι πιὸ σίγουρο νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά, τὴ ρεματιά ἢ τις κορφοῦλες. Ἐπρεπε νὰ μετρήσῃ τὰ βήματά του. Μὰ καὶ τὰ λόγια του κατάντησε νὰ τὰ μετρήσῃ. Δηλαδή, ἐκεῖνος δὲν τὰ μετροῦσε, ἂν ἤθελες ὁμως νὰ μάθῃς πόσες λέξεις συνθίξε νὰ λέῃ, δὲ θά μπερδεθόσουν στὸ λογαρια-

σμό. Περιωρισμένος ὁ λογισμὸς του, κ' ἡ γλώσσα του περιωρισμένη. Πρῶτα, σὰν ἦρθε στὸ Νησί του, συνομίλοῦσε δυνατὰ: κατόπι, μιλοῦσε περισσότερο μέσα του: στὸ τέλος, ἀρχίζε νὰ κοῦνῃ μόλις μὲ τὸ νοῦ του τις λέξεις ποῦ μόρφωνε ἀξεστόμιστα, κι ὅταν ἔβλεπε ἢ συλλογιούνταν ἕνα πρῶμα, τὸνομα τοῦ πραγμάτου σιγανοπερνοῦσε ἀπὸ τὸ μυαλό του σὰν εἶδος ἀντηχία. Μὰ δὲν εἶχε ἀνάγκη καὶ πολλὰ ὀνόματα: ἡ Κορφοῦλα του, ἡ ἀκρογιαλιά, τὸ κορφοβουνί, τὸ βουμάνι μὲ τὰ δέντρα καὶ τὰ φρούττα του, τὰ ὠραῖα, ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανός, ἡ παντοτινὴ σπασιὰ, ἡ λύπη του ἢ μεγάλη κ' ἡ λίγη του ἢ ἐλπίδα, τόσα ἤξερε ὁ δύστυχος, τόσα ἔλεγε ἢ μουρμούριζε ἀπὸ μέσα του στὴ μοναξιά».

Καὶ νὰ πῶς μᾶς περιγράφει τὴ μαγευτικὴ σε-

ληνόφωτη νύχτα ποῦ δῶκε ἡ Μυριέλλα τὸ πρῶτο φιλὶ στὸ Γιάννη:

«Τώρα χρυσάφι ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀχτίδες μαλαματένιες, τὰ βραχοβουνία σὰν τὰ διαμάντια. Γυαλίζανε οἱ κορφές τους, γυάλιζε στὰ πλάγια καὶ στὰ παραπλάγια τους κάτου ὡς καὶ τὸ σκοτάδι, σὰ μισοβρεμένο, σὰ μισοζαθαμένο ἀπὸ τὴν ἀντιφλεγγαρία. Κι ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ τὸν κάμπο, ἀπὸ τὰ δέντρα, τὰ βουμάνια, τὰ λουλούδια, τὰ χόρτα, τὸ χῶμα, κι ἀπὸ τῆς θάλασσας τὴν ἀρμύρα, κι ἀπὸ τις τεατίνες τοῦ βουνοῦ, ἀνέβαινε ὡς ἐκεῖ, στὸν Κεντροβουνάρο ἀπάνω, μιὰ μοναδικιά, μιὰ μαγεφτικὴ μπουριά, ποῦ λὲς καὶ συνεργούσε ἡ Δημιουργία ὅλη, γιὰ νὰ τὴν κάμῃ πιὸ ἐρωτόπνοη καὶ πιὸ τέλεια».

P. E. PAVOLINI

ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΡΑΨΩΔΙΕΣ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ*

*Ἐβγαλε διάτα ὁ Βούργαρος ὁ τσάρος ὁ Κρουτάγος,
Δίνει στοὺς δούλους λυτρωμὸ καὶ στοὺς ξενητευμένους
Δίνει πατρίδα ἀνάθεμα στὸ σκλαβωτὴ, στὸν Κρούμο!
Εἴησοι χρόνους λυώσανε στὴν ξενητιά, κ' οἱ ἄντρες
Γέρασαν, κι ἄντρες γίνηκαν οἱ νοιοί, λεβέντες εἶναι
Τώρα καὶ τὰπλερα παιδιὰ, καὶ εἰν' οἱ παιδοῦλες μάννες·
Τρισάθλια τὰ γεράματα, τρισάθλια καὶ τὰ νιάτα
Π' ἀνθοῦνε καὶ καρπίζουνε στὰ ξένα, σκλαβωμένα!
Μὰ τώρα ἀλλάξαν οἱ καιροί, τὸν Κρούμο ἢ γῆ τὸν
[τρώει,*

*Τώρα στὴν Πόλῃ ὁ γνωστικὸς Θεόφιλος ὀρίζει,
Τώρα τοῦ Κρούμου τὸ σπαθὶ κρέμεται καὶ σκουριάζει.*

* Τὸ ποίημα τοῦτο πρωτόγινε ἐτὴ 1886 καὶ βρῖσκεται μὲ τὴν πρώτη του μορφή τυπωμένο στὸ περιοδικὸ «Ἐστία» τὸν ἴδιο χρόνο. Μελετοῦσα τότε καὶ δοκίμαζα τὴ δύναμή μου σὲ σειρά ποιημάτων βγαλμένων ἀπὸ τὸ βυζαντινὸν κόσμον. Στὸν κόσμον τοῦτο τώρα ποῦ ξαναγύρισα, δουλεύοντας γιὰ τὸ νέο μου τὸ ἔργο, τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ξαναθυμήθηκα καὶ τις προσπάθειες τῆς νιότης μου. Ξαναδιάβασα τὸ «Παῖδι τῆς Χήρας»—τυπώθηκα στὴν «Ἐστία» μὲ τίτλο «Βασίλειος ὁ Μακεδὼν»—ἡῦρα τὴ σύνθεσή του ὑπερτερῆ, μὰ τὸ στίχο του, καὶ κάπου καὶ τὴ γλώσσα του, ἀνυπόφορα. Ξαναβάθηκα, καὶ τοῦ γκρέμισα καὶ τοῦ ξαναχίτισα καὶ τὸ στίχο καὶ τὴ γλώσσα, στὰ ἴδια θέματα, μὲ τὸ ἴδιο σχέδιο. Καὶ σὰ νὰ τὸ ξαναῖωσα. Καὶ τὸ παράδοσα στὶς πλατιές καὶ στὶς καλοπρόσδεχτες στήλες τοῦ «Νουμά».

*Ἐβγαλε διάτα ὁ Βούργαρος ὁ τσάρος, ὁ Κρουτάγος.
Κοπαδιαστὰ περνᾶν, ἀργά, καὶ οἱ δούλοι ἀργά καὶ οἱ
[ξένοι,
Κ' ἐκεῖνος ἀπ' τὸ θρόνον τοῦ ξαγναντευτῆς, καὶ βλέπει
Καὶ εἶναι γυναῖκες μὲ παιδιὰ καὶ μὲ ραβδιὰ γέροντοι,
Κι ἀπ' τὸ βαρὺ τὸ φόρτωμα σκεβρώνεται καὶ γέρονε
Ἄ τοῖχος ὁ καλόχριστος, λεβέντη, τοῦ κορμιοῦ σου,
Καὶ εἰν' ἡ παρθένα σιτὴ ντροπὴ καὶ στὰ ξεσκίδια μέσα.
Πεῖνα περνᾶει καὶ δυστυχία καὶ γύμνια καὶ τρεμουῖλα,
Κι οἱ ὀλόδροσοι τῆς δημοφῆς ἀνθοὶ καταναμένοι
Ἄπ' τὸ λιούρι τῆς σκλαβιάς, καὶ χοντροδουλειτάδες
Οἱ ἀρχόντοι, παραλλάματα ἀπὸ τὴν κακοπάθεια.
Ρόδα κι ἂν εἶχε ὁ σκλαβωτῆς, τάχε γιὰ τοὺς δικούς του,
Καὶ μόνο ἀπ' τὰ τριβόλια του ἐγνωῖθε ὁ σκλάβος*

** [πάντα,
Κι ὁ γῆλιος πῶς τοὺς φλόγιζε χωρὶς νὰ τοὺς ζεσταίνῃ,
Κι ὁ ἴσκιος πῶς τοὺς πάγωνε χωρὶς νὰ τοὺς θροσίζῃ!
Κι ὅλο περνᾶν κι ὅλο περνᾶν οἱ σκλαβωμένοι ἐμπρός
[του
Καὶ τότε ἀναστενάζουνε καὶ τότε ἀχνογελάει
Καὶ σμίγουν πόνος τῆς σκλαβιάς κ' ἐλπίδα τῆς πατρίδας
Μέσα στὰναστενάσματα καὶ μέσα στὰχνογέλοια.
Ἄκόμα λίγη ὑπομονὴ κι ἀκόμα λίγο δρόμο,
Καὶ θά πατήσουν ἄλλη γῆ κι ἄλλο οὐρανὸ θά δοῦνε,
Καὶ θάβρουν τὰ τριαντάφυλλα, τὴ ζέστα, τὴ δροσοῦλα.
Πατρίδα τους! τὴν δημοφῆ μόνάχα ἐσὺ τὴν ἔχεις!*

κρουμμένον στὰ σπίτια μου, σ' ὅσες χῶρες ἑκατόκισησα, γιὰ νὰ βρῖσκω ἐλευθερὸν πλούτη μὲ χρυσὰ ψηφία ἔγραψαν τὸνομά μου σὲ μάρμαρο στὴν Ὀλυμπία, γιὰ νὰ ξέρεῖ ὁ Ἕλληνισμὸς πόσο ἐτιμήθηκε ἡ τέχνη μου: ἡ μισὴ Κῶ εἶναι δική μου. Ἄλλὰ καὶ τίποτα ἂ δὲ μούμενε τὸνομά μου εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μὲ κάμει νὰ ζῆσω βασιλικὰ παντοῦ: οἱ βασιλιάδες κ' οἱ τύραννοι μὲ καλοῦν στὴν αὐλή τους. Ὅμως δὲ φεύγω θά διασκεδάσω τὸ στρατὸ, ποῦ θά σκίσει τὴ Λυδία χαρούμενος σὰ νὰ μὴν ἀκολουθοῦσε παρὰ γιρτάσιμη λιτανεῖα τοῦ Βάχχου, ψάλλοντας καινούριους ὕμνους στὸν ἐπίγειο θεὸ, ποῦ ἐβουλήθηκε νὰ γίνῃ κοσμοκράτωρας. Καὶ συλλογισμένος ἐπρόσπεσε: «Κ' ἔπειτα θέλω νὰ ἰδῶ καὶ τὸν Ἀλέξαντρο. Μοιάζει, λέγουν, τοῦ Ἀπόλλωνα».

Ἄφτην τὴ στιγμή ἕνας δούλος εἰδοποίησε πῶς τὸ γιῶμα ἦταν ἑτοιμο.

Γ'

Ὁ Ἀλέξαντρος, παρόμοιος σ' ἀνοιχτάτικο ρούφουλα ποῦ διώχνει ὅλα τὰ σύγνεφα, διαβαίνοντας μόνο εἶχε σκορπίσει τὰ ἀσκήρια τοῦ Κοδομανοῦ, εἶχε περνᾶσει τὴ Μυσία, εἶχε στρατοπεδέψει στοὺς κάμπους τοῦ Κάστρου, κ' ἐβουλότου νὰ μπεῖ στὴν

Ἐφεσο, ποῦ θεληματικὰ τοῦχε ὑποταχτεῖ, ὄχι σὰν ὄχτρος καὶ καταχτητῆς, παρὰ σὰν καλεσμένος ξένος, προσκνητῆς τῆς Ἀρτέμιδας. Καὶ οἱ Ἐφέσιοι ἀναμένοντας τὸν ἐρχομὸ του ἑτοίμαζαν μεγαλόπρεπες θυσιές γιὰ νὰ δοξάσουν τὴν προστάτισσα τῆς χώρας τῆς, ποῦ, καθὼς ἔλεγον τοῦ καιροῦ οἱ μάντιδες, ἀγαποῦσε τὸ Μακεδὼνα νικητὴ καλῆτερα ἀπὸ τὸ ναὸ της, ἀφοῦ τὸν εἶχε ἀφήσει νὰ καεῖ γιὰ νὰ παραβρεθῆ στὴν ἐλεφτερὰ τῆς Ὀλυμπιάδας. Ἐτοίμαζαν κ' ὄλας κ' ἄλλες δημόσιες γιορτάδες στὰ θέατρα καὶ στὰ στάδια, καὶ λαϊκὲς λιτανεῖες κ' ἐστόλιζαν μὲ σημαῖες μὲ μυρτιές καὶ μὲ δάφνες τὴν πολιτεία: καὶ ἡ χαρὰ ἐζωγραφίζότου στὰ πρόσωπα ὅλου τοῦ κόσμου, ποῦ εὐτυχισμένος ἐδοκίμαζε τοὺς πρώτους καρπούς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως. Εἶχε περνᾶσει ἕνας μῆνας ἀπὸ τὴν νίκη τοῦ Γρανικοῦ, ὅταν ὁ Ἀλέξαντρος ἀφίνοντας τὸ φουσατὸ του στὰ δροσερὰ λειβάδια, ἐκίνησε μὲ τοὺς στρατηγούς του, τοὺς ἱερούργους, τοὺς σκλάβους, τὴς γυναῖκες καὶ μ' ἕνα κοπάδι ζωντανὰ βόδια, ἄλογα καὶ πρόβατα, ποῦ ἐμελλαν ὅλα νὰ θυσιαστοῦν σὲ μιὰ μέρα, γιὰ τὴν Ἐφεσο καὶ μουσικὲς καὶ κράχτες καὶ τραγουδιστὲς ἀκολουθοῦσαν τὸ στεφανωμένον ἥρωα ποῦ ἔλαμπε, στὰ χρυσομένα σκουτιὰ του καὶ στὴν ὠμορ-

φικὰ τοῦ νέου προσώπου του παρόμοιος σὲ σαρκωμένο θεὸ.

Ὁ δρόμος ἀπὸ τὰ Ὑπαικία στὴν Ἐφεσο ἐπήγαινε στὴν ἀκροποταμιά τοῦ Κάστρου κ' ἐσκίζε χωρὶς καὶ μικρὲς χῶρες, ποῦ ἀπλονόταν κάτασπρες στὸ πλούσιο λειβάδι καὶ ποῦ ἐμαρτυροῦσαν τὸ βλοπῆμένο ἔργο τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ ἀπ' ὅλα τὰ χωριά, καθὼς ἐδιέβαινε ὁ Μακεδὼνας νικητῆς τῆς Ἀσίας, οἱ κάτοικοι ἐβγαίναν μὲ γιορτάσιμα ρούχα καὶ πάνθημα ἐμακάριζαν κ' εὐλογοῦσαν, καλωσορίζοντας τὸ νέο μονάρχη.

Ἀπάνου στὸν ἴδιον ἐκεῖνον δρόμον ἦτον χτισμένο καὶ τοῦ Ἀπελλῆ τὸ μετόχι, κ' ἀπὸ μπροστὰ ἐπερνοῦσε τώρα ὁ ἥρωας καὶ παρετήρησε πῶς οἱ πόρτες ἦταν ὀρθάνοιχτες μὰ πουθενὰ δὲν ἔβλεπε τὸ ζωγράφον. Κ' ἑσταμάτησε ἐπίτηδες τὴ λιτὴ ἐπιθυμῶντα νὰ ἰδεῖ τὸ βασιλεῖα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἄλλὰ μαθημένος νὰ πνίγει κάθε ἀντίσταση, ὑποψιάζοντας τὴν ἰδιότροπη περηφάνεια τοῦ τεχνίτη, καὶ νοιώθοντας ἀπὸ τὴς ἀνοιχτῆς πόρτες πῶς ἐκεῖνος ἦτον μέσα, αἰστάνθηκε πείσμα στὴν καρδιά του καὶ θυμωμένος λίγο ἐδιάταξε κάποιον ὑπασπιστὴ νὰ φέρει μὲ τὰ καλά ἢ στατικῶς τὸν Ἀπελλῆ στὰ δρόμο.

Ειδωλόλατρες άκαρδος ό τσάρος ό Κρουτάγος
 'Ακόμα ψές τό Μανουήλ,τόν άγιο τό Δεσπότη,
 Τόν έσφαξε, και μάργυρα του φόρεσε στεφάνι.
 Μά τώρα ή χάρη του θεού σά νά τόν έχη φτάσει,
 Μέρεψε, και τό χάρειται κρυφή χαρά, που γίνη
 Της λευτεριάς ό μοιραστής, τ'άχαρον σκλάβου κόσμου
 Προσκυνητάρι. Και περνάν και γονατάν και σκύβουν.
 Μόν' ένας δέν τόν προσκυνάει,δέν γονατάει,δέν σκύβει.
 Δράκος δέν είναι στο κορμί,σά χρόνια δέν είν' άντρας.
 'Ακόμα ψές παιγνίδιζε με τά παιγνίδια άγόρι,
 Κοίτα! ψηλός κι άλύγιτος, κ' ευγενικός και ώραιός,
 Κ' είν' ένα ξέγγοιαστο παιδί και είν' ένας γάρδος
 [ρηγας,
 Κ' ή φορεσιά του άρχοντικά κι άδερνιή του ή όψη,
 Και γύρω γύρω χρυσαίτοι κεντρίδια της χλαμύδας
 Τόν άγναντεύεις και νογās πώς δέν τό ξέρει εκείνος
 Τό σκάψιμο του δουλευτή, καθώς τό ξέρουν οι άλλοι,
 Τόν άγναντεύεις και νογās, έτσι π' όλόανθος είναι,
 Πώς δέν τόν ηύρε πουθενά νά τόν πυρώση ό ήλιος.
 Στού ήλιου τήν πύση δούλευαν για κείνον οι άλλοι,
 [οι άλλοι,
 Και φτωχοντόνονταν γι αυτόν,για νά τόν έχουν πάντα
 Ντυμένο σά λαμπριάτικα, και σά νά καρτερούσαν
 Τό κύλισμα του λιθαριού και τή Λαμπρή από κείνον.
 Τι άδούλωτα που περπατάει ανάμεσα στους σκλάβους!
 Δέν τό στοχαζέσαι πώς πάει στόν τόπο του άπ'τά ξένα'
 Σά νά γυρνά άπ' τόν πόλεμο και σά νά πάη σέ θρόνο
 Που τόν προσμένει. Μόνο αυτός δέν γονατάει, δέν
 [σκύβει.
 Κι ό βασιλιάς ξαφνίζεται κι ό βασιλιάς ρωτάει
 — Ποιός είν' αυτός : ποιός είναι ό νιός ό κακορριζι-
 [κάρης
 Που δέν γυρίζει νά με δη και νά με προσκυνήση ;
 — Είναι της χήρας τό παιδί, μονόκλωνο βλαστάρι.
 — Για σύρτε και γυρίστε το και φέρετε το μπροστά
 [μου !
 Σάν έρθη από βροχόνερο ποτάμι μανιωμένο
 Και πλημμυρίση και χυθή και πελαγώση ό κάμπος,
 Και συνεπάρη τά δεντρά και τά σπαρτά σκεπάση,
 Και όπόχει τήν καλύβα του κατάμεσα του κάμπου
 Συπνώτας νύχτα ανέλπιστα βουιτό και βόγγο άκούση,
 Και δέν μπορεί νά πάη μπροστά και μήτε πάει και
 [πίσω,
 Γιατί μπροστά είναι κύματα και ρέματ' από πίσω,
 Κι άγνίζει και βουβαίνεται και τρέμει και άπομένει,
 Στου λιτρωμού τήν πόρτα δμπρός, όμοια ό λαός ό
 [σκλάβος

'Αγνίζει και βουβαίνεται και τρέμει κι άπομένει
 'Απάντεχο τό μπόδιμα τ'ακριβογιού της χήρας !
 Και δέν μπορεί νά πάη μπροστά γιατί του λείπει έ-
 [κείνος,
 Και πίσω άνήμπορος νά πάη, γιατί ή σκλαβιά είναι
 [πίσω !
 Κι άκούστημε πνιχτή φωνή «Παπώ! κημέν'άδέσφια!
 'Ο νιός ό κανακάρης μας δέν θά γυρίση πίσω,
 Στου βούργαρου τή δούλεψη τά νιάτα του θά φάη !»
 'Η μάννα του σωριάζεται σάν άστραποκαμένη,
 Κι άκούς άναστενάσματα, και ουρλιάσματα σπαράζουν
 Ταυτιά, και σφιγγονται γρόθιές, τεττώνονται, και
 [δέρονον
 Τάδειο, και ξεχωρίζονται τά χέρια, και ξαμμώνουν
 Και ξεροζώνουν τά μαλλιά,και μύριες ματιές πέφτουν
 Πρός τό θρόνι του βασιλιά και βλέπουν τόν Κρουτάγο
 Με θερμοπαρακάλεσμα βουβό κι άπελιτισμένο.
 «Δέν θέμε, έμείς έλεύτεροι κι ό νιός μακριά μας,
 [δούλος,
 Κάλλιο νά φάν τά σίδερα για πάντα τή ζωή μας !»
 Κ' έπιασε ό λόγος ό γοργός κι άπλωσε πέρα ως πέρα!
 "Ετσι τά κύματα ό βορριάς τόνα πα' στάλλο άπλώνει.
 «Παρά μακριά του λεύτεροι κάλλιο μαζί του σκλάβοι!»
 Πουδ είναι της χήρας τό παιδί τό μουσαναθρεμμένο,
 Τόσου λαού προσκύνημα, τόσου λαού λαχτάρα,
 Κι άν τό κρατήση ό βασιλιάς, σάν τί κακό θά κάμη;
 (Κόψε, κίθαρα μου έπικη, τό δρόμο σου, και πάρε
 Τό μονοπάτι ενού καιρού προτιήτερου, κι άρχίνα).
 * * *
 Είτανε μέρα θερισμού, μεσημεριού εϊταν ώρα,
 Λαμποκοπάει κατάοπλιος από τά στάχια ό κάμπος,
 Τό πάφανε για μιά στιγμή τό θέρισμα οι άργάτες,
 Και δέν άκούγεται λαλιά και δέν γριμιάται γούζλια,
 Της μέρας είναι ή ζωγραφιά, της νύχτας ή γαλήνη,
 Τά περιστέρια ταιριαστά φωλιάζουν και φιλιούνται,
 Και κάποια σά χιονόβολα που δέν τά λυώνει ή φλόγα.
 Στην άκρη εκεί του χωραφιού και ή παπαρούνα γέρονει
 Στεγνή τήν πορφυρόμαυση θωριά της προς τό χώμα
 Σά νά ζητάη από τή γή τό δρόσος που δέν βρίσκει,
 Κι από τή λαύρα στέκονται σωμένες οι αγελάδες,
 Με τά μεγάλα μάτια τους τά λαμπερά και μαύρα
 Κι από μακριά σάν πλάσματα μαρμάρινα φαντάζουν
 'Από τό διάβα του καιρού μαυροκιτρινισμένα.
 Τόν Ισκιο τους άνώφειλο ξαπλώνουν τά πλατάνια,
 Και καρφωμένα νεκρικά τά φύλλα σά κλαδιά τους
 Στυλώνει ό ήλιος τή ματιά, ματιά πυρή φειδίσια,

Τή γή, τό μυριοπλούμιστο πουλί, για νά βασκάνη
 Κι ό,κι καλό και λιγερό και δυνατό και μέγα
 Σωπαίνει και όνειρεύεται και δένεται από μάγια
 Νά πάρη λίγη άνάπαψη δέν πρόφτασε κ' ή χήρα,
 Στόν τόπο της άρχόντισσα και στή σκλαβιά θερίστρα,
 Και πάλε άνασηκώνεται και τρέχει στο παιδί της.
 Τόν άντρα της τόν πέθαναν φτώχια και κατα-
 [φρονια,
 Κ' έμεινε μ' ένα της παιδί, μονάκριβο άγοράκι.
 Κρεββάτι λευκοπράσινο, δυο νάποθερίση,
 Του σιδώνει,για νά κοιμηθή,με κάποια χλόη σά θάμα
 Μέσα στή βράση,και μ' άνθους που σά νά ξεφυχούσαν,
 Σε μιās δαφνούλας τό Ισκωμα, στή ρίζα μιās δα-
 [φνούλας.
 Μά είναι κοντούλι τό δεντρί, και νά! ψηλώνει ό ήλιος
 Και οίχνει τις άχτίδες του στάγόρι της άπάνου,
 Και τ'άγναντεύει ή μάννα του και τρέχει νά τό πάρη
 Και τρέχοντας ξαφνιάζεται και στέκει, γιατί βλέπει
 Κάτι, σά μέγα σύγνεφο που γοργοχαμηλώνει
 Και παίρνει και ζυγιάζεται άπάνου από τό βρέφος,
 Και νά τό κρύψη πολεμάει και νά τό πάρη του ήλιου
 Κοιμίζοντάς το πιό βαθιά μέσ' στόν παχύ του Ισκιο.
 Και μιās τρομάρας ξάφνισμα ξεφεύγει από τή χήρα.
 Δέν είναι μέγα σύγνεφο κι άχνόπλαση μαυρίλα,
 Κοίτα! είν' άιτός κνηρητής, άιτός καμαρομύτης
 Με τά τετράπλατα φτερά, τά κλαδωμένα πόδια,
 Και τό κορμί τό παρδαλό, τό κίτρινο, άσπρο,μαύρο.
 Στης γυναικός τ'ανάκρυσμα τρέχουν κι άκόμα τρέχουν,
 Θερίστρες, θεριστάδες λαός,άπό παντού κ' οι άργάτες,
 Και σταίνουν πετροπόλειο νά διώξουν τ'αγριοπούλι,
 Και τ'αγριοπούλι φεύγει μιά και μιά ξάνασιμώνει.
 'Εφτά φορές τό κνηρηάν κ' έφτά φορές γυρίζει
 Πάνου άπ'τόνυπνο του παιδιού νάπλώση τά φτερούγια.
 Και νά ένας γέρος δουλευτής που κάτεχε από μάγια
 Κι από μαντέματα έννοιουθε,πρόβαλε κ' είδε και είπε.
 «Μεγάλη ή χάρη του θεού και δόξα στόνομά του !
 Κι ό σταυραϊτός είναι σιαλτός από τό θέλημά του
 Τόν έρχομό της άνοιξης μās δείχνει τό λελέκι,
 Και τό χυνόπωρο μās λέει ή κυκλαμιά πώς ήθε,
 Μās λέει τήν μοίρα τήν τρανή κι ό άιτός ό μαυρο-
 [μάτης,
 'Η κουνκουβάγια όπου λαλεί τή συμφορά μηνάει,
 Τό χελιδόνι όπου σταθή τήν ευτυχία μοιράζει,
 Κι όποιον Ισκιώση σταυραϊτός, αυτός θά βασιλέψη !»
 Τό λόγο δέν άπόσωσε κι άλλος τό λόγο παίρνει,
 Γραμματικός που γνώριζε τά περασμένα, και είπε
 «'Ακόμα δέν σωθήκανε τά πεντακόσια χρόνια

Ο ζωγράφος ύπακούοντας στή βία έπαρουσιά-
 στηκε σέ λίγο ντυμένος με τήν άσιατική του πορ-
 φύρα και με τή χρυσή μίτρα στο κεφάλι, άμίλητος
 και περήφανος και ό Μακεδόνας, που μαθημένος
 ήτουν στήν κολακεία, δέν έπαραξενώφτηκε λιγώτερο
 από τό πρωτόφαντο φέρσιμό του. Κακοφανισμένος
 τούπε :
 «'Απελλή δέν λογαριάζεις φαίνεται τό νικητή
 του Δαρείου ;»
 «'Αλέξαντρε» του άποκρίθηκε «στούς άγιους
 τόπους της 'Ελλάδας οι ζωγράφοι ως τώρα έχαι-
 ρόνταν προνόμια, γιατί ή Μούσα κατοικεί στα σπλά-
 χνα τους. Θέλεις εσύ ν' αλλάξεις τούς ευγενικούς
 νόμους της ; Οι πόρτες του σπιτιού μου ήταν όρθά-
 νοιχτες για νά σέ δεχτούν για κάθε 'Ελληνα είνε
 ευτυχία νά πατήσει τό κατώφλι μου γιατί και σύ
 δέν έμπαινες».
 Ο 'Αλέξαντρος έχαμογέλασε. 'Εβλεπε πώς δέν
 έμπορούσε νά λιγίσει τό ανεξάρτητο φρόνημα του
 ζωγράφου ή γενναιότητα όμως έμίλησε στή μεγάλη
 καρδιά του και είπε : «'Εχω άδικο έχομαι». Κ'
 έπήδησε από τό Βουκέφαλο και μαζί με λίγους
 άκόλουθους του έμπήκε στο σπίτι.
 Σάν ήρθαν στάργαστήρι, οι χρωματοτρίφτες
 έπροσκύνησαν τό νικητή του Δαρείου κι ό ίδιος ό

ζωγράφος θιαμάζοντας τήν πανώρη μορφή του ή-
 ρωα, τό καλοκάτωτο κουφάρι, τούπε : «Καταδέξου
 νά καθίσεις».
 «'Οχι, ή ώρα βιάζει θά κοιτάξω».
 Πρώτα πρώτα έσταμάτησαν τά μάτια του σέ
 μιάν 'Αρτεμη, που δοξάζεσε ένα άγρίμι ό Προμη-
 θεάς του Λύσιππου τόν έκαμε νά σταθεί σκεπτικός
 καμπόσο κ' έδιάβασε τόνομα του γλύφτη στήν
 άκρη του πίνακα. έπειτα έκοίταξε τήν πομπή του
 Μεγάβυζου, που της έλειπε λίγο για νάνε άποτε-
 λειωμένη, και παίρνοντας ύφος άνθρώπου που κατέ-
 χει τά μυστικά της τέχνης είπε : «Τί είν' εδώ ;»
 «'Η πομπή του Μεγάβυζου, του άρχιερα της
 'Αρτέμιδας» άποκρίθηκε ό 'Απελλής.
 «Μου φαίνεται» παρατήρησε ό βασιλέας σοβα-
 ρός «πώς οι άρμοι είνε πολύ χοντροί, πώς τό χρώμα
 είνε σκοτεινότερο άπ' ό,τι έπρεπε φταίει ίσως τό
 βερνίκι ;»
 «Είνε καθως ταιριάζει» άπάντησε ό τεχνίτης
 πειραγμένος. «'Ο κόσμος άκόμα δέν είδε τέτοια ζω-
 γραφία. αλλά, ω 'Αλέξαντρε, θιαμαστός είσαι,
 γιατί τόσο γλιώρα ένίκησες τό μεγάλο βασιλέα,
 μα δέν έσπούδαζες, φαίνεται, άκόμα τήν τέχνη μου.
 Πρόσεξε μην όταν φύγεις γελάσουν οι χρωματοτρί-
 φτες».

Ο 'Αλέξαντρος έχαμογέλασε ό τραχύς τρόπος
 του ζωγράφου τόν ευχαριστούσε τώρα του άπόδειχνε
 έτσι πώς δέν έροβούτου, πώς τόν έπαιρνε για 'Ελ-
 ληνα άδύναμον νά κακοποιήσει έναν τεχνίτη. 'Εκοί-
 ταξε μιάν άλλη μικρή κέρνη ζωγραφία, μιá κοιμά-
 μενη 'Αφροδίτη, κ' είπε θιαμάζοντας : — «Μοιάζει
 της αγαπημένης μου Καμπάσπης».
 «Είνε μιá σκλάβα μου. Σου χαρίζω ό θέλεις
 τήν εικόνα».
 «'Η Καμπάσπη είνε άκόμη ώμορφότερη».
 «Πώς ;» έκαμε ό 'Απελλής πειραγμένος. «Πέντε
 χρόνια εργαστηκα παίρνοντας από χίλια κορμιά τό
 ωραιότερο για νά ζωγραφίσω μιάν 'Αφροδίτη και
 στήν 'Ιμέρα οι Σικελιώτισσες κορασιδες ένδουθήκαν
 μπροστά μου τά σκουτιά τους για νά διαλέξω τές
 καλύτερες και από τές ώμορφότερες πέντε, διορ-
 θόνοντας με τό νού μου του πάγκαλου κορμιού τους
 τά σουσούμια, εσύνησα τήν άπέραντη ώρισιότητα
 της ούράνιας 'Αφροδίτης. Μία σκλάβα 'Ολύθια
 μου φάνηκε έπειτα και από τήν εικόνα μου ώμορφό-
 τερη, κ' έζωγράφισα τούτο τό κέρνο κοινοματάκι,
 που είνε από τά καλύτερα φιλοτεχνημάτά μου πώς
 ή Καμπάσπη σου θάνε ώμορφότερη ;»
 (άκολουθεί)